

บทที่ 8

เมือง

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

1. เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจการกรุงราชธานีอย่างระดับความเป็นมืออาชีพมากขึ้น
2. เพื่อให้นักศึกษาจำแนกแบบจำลองของ ฯ ซึ่งการพัฒนาภาระหน้าที่งานขึ้นเป็นสองส่วน
3. เพื่อให้นักศึกษาอธิบายแนวลงทุนเบ็ดเตล็ดและการแบ่งครองอาณาเขตได้
4. เพื่อให้นักศึกษาอธิบายหลักการศึกษาวิรัฒนาการ และประโยชน์ที่ยั่งยืนของตัวรัฐบาลทั้งหมดโดยรวมถึงปัจจุบันได้
5. เพื่อให้นักศึกษาอธิบายแบบจำลองของวิรัฒนาการของเมืองที่ไม่ใช่ตะวันตกได้
6. เพื่อให้นักศึกษาวิเคราะห์ตั้งทางกฎหมาย และทำเลส่วนที่น้ำอยู่ของเมืองได้
7. เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจแบบจำลองเกี่ยวกับการกรุงราชธานีอย่างซึ่งเป็นข้อมูลทางกายภาพ

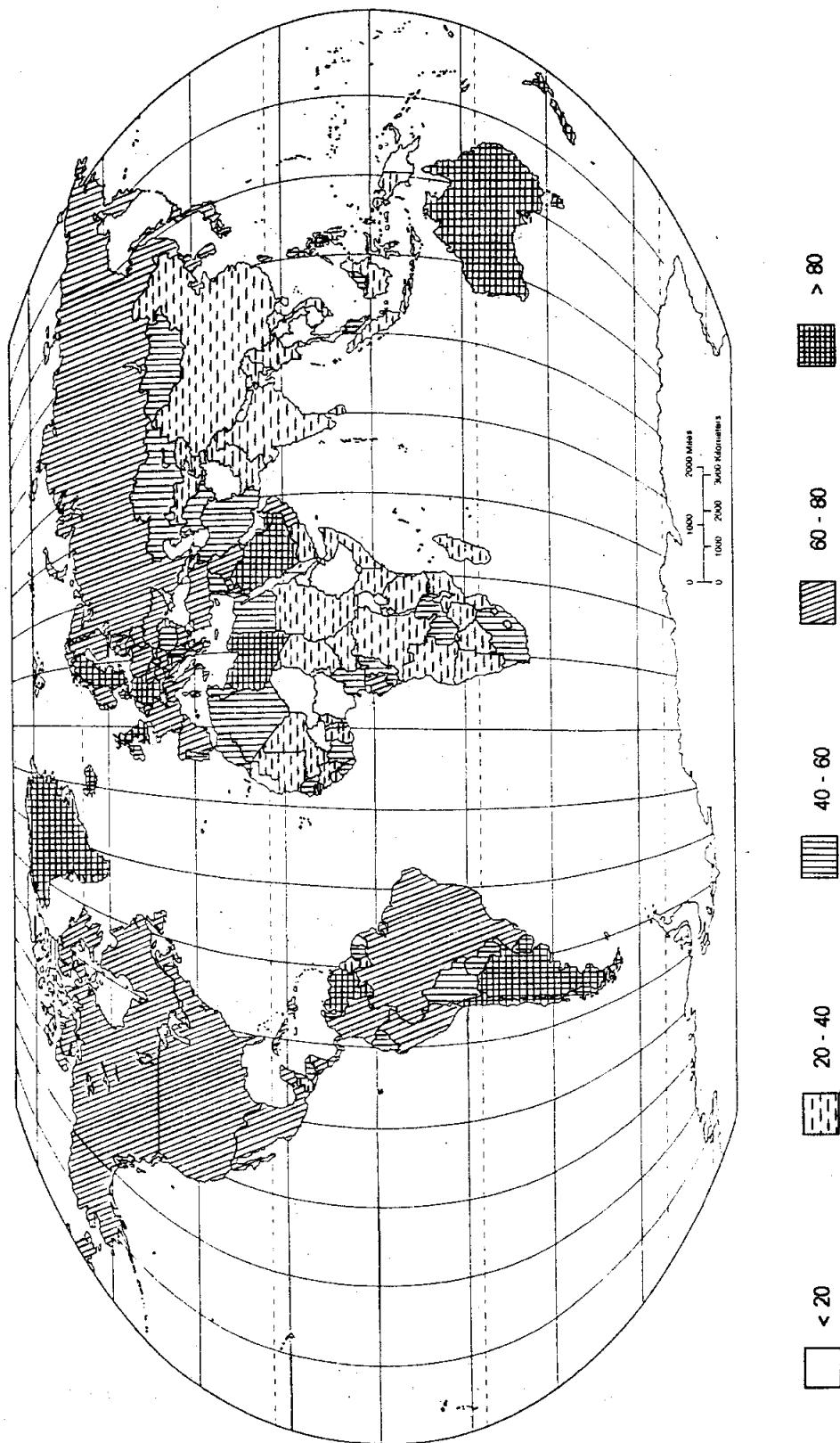
ความนำ

ถ้าเปรียบเทียบกับเวลาที่มนุษย์อาศัยอยู่บนโลกแล้วเมืองเพิ่งเกิดขึ้นในโลกเมื่อไม่นานมานี้เอง ทุกคำที่เราใช้หมายถึงวัฒนธรรมหรืออารยธรรมของสังคมจะเกี่ยวข้องกับคำว่าเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คำว่า civitas เป็นราศีพท์ภาษาละตินของคำว่าอารยธรรม คำนี้ถูกใช้เป็นเครื่องแรกกับบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานของอาณาจักรโรมัน ต่อมาหมายถึง เมืองหรือนครในบริเวณนี้ to civilize หรือความเจริญในทางตะวันตก ตามตัวอักษรหมายถึง การเป็นเมือง ถึงแม้ว่าจะไม่เป็นจริงสำหรับทุกวัฒนธรรม เช่น ในจีนคำที่หมายถึงอารยธรรมความเจริญคือคำซึ่งหมายถึงการมีภาษาเขียน เพราะสำหรับคนจีนแล้ว การเขียนหนังสือเป็นสิ่งที่ใช้แยกคนที่เจริญแล้วออกจากคนป่าเดือน

สำหรับโลกตะวันตก ความเป็นเมือง (urbanization) ในระยะเวลา 200 ปีที่ผ่านมาทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม สังคม และเมือง แన้นแฟ้นยิ่งขึ้น เกิดการปะทุของชุมชนเมืองพร้อมกับการปฏิวัติอุตสาหกรรม เมืองเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วมาก ชีวิตชนบทกำลังถูกแทนที่โดยชีวิตเมือง ปัจจุบันประชากรประมาณร้อยละ 43 ของโลกเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองและนคร ถ้าดูตัวความเป็นเมืองยังคงเป็นเช่นนี้ ภายในเวลาประมาณ 10 ปีจะมีประชากรโลกครึ่งหนึ่งอาศัยอยู่ในเมือง บางวัฒนธรรมมีเมืองมาก และนักภูมิศาสตร์วัฒนธรรมได้ให้ความสนใจแก่ภูมิศาสตร์ของชีวิตในเมืองมานานแล้ว

ภูมิภาควัฒนธรรมเมือง

เมื่อดูแผนที่แสดงระดับความเป็นเมืองในโลก (ภาพที่ 8.1) เราเห็นว่าภูมิภาคต่าง ๆ มีความแตกต่างด้านความเป็นเมือง บางประเทศมีความเป็นเมืองสูงมาก ขณะที่บางประเทศส่วนใหญ่ยังคงเป็นชนบท เรายังคงพบความคิดเกี่ยวกับภูมิภาควัฒนธรรมใช้กับรูปแบบตั้งกลุ่ม และแบ่งกลุ่มประเทศต่าง ๆ เป็น 5 กลุ่มใหญ่ ๆ ตามจำนวนร้อยละของประชากรทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในเมืองและนคร อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ไว้มีข้อจำกัด คือ ประเทศต่าง ๆ ในโลกไม่ได้มีข้อมูลเกี่ยวกับประชากรเมืองที่ถูกต้องทุกประเทศ บางประเทศใช้วิธีประมาณจากสำมะโนประชากร ดังนั้น ภาพที่ 8.1 จึงมีความถูกต้องมากน้อยต่างกันไปตามประเทศ นอกจานนี้เกณฑ์จำนวนประชากรเมืองก็ต่างกัน เช่น ในสหราชอาณาจักรเมืองใหญ่ถึงบริเวณที่มีประชากร 2,500 คน ในออฟฟิศใหญ่ให้ใช้เกณฑ์ 500 คน ดังนั้น เราคาครุ่นคิดความ

ภาพที่ 8.1 รูปแบบความเร็วเสียงของประกอบด้วยหินต่างๆ ในโลก

เป็นเมืองของโลกอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้ได้ความคิดเกี่ยวกับรูปแบบเท่านั้น

ประเทศไทยมีความเป็นเมืองสูงสุดใน ค.ศ.1997 ได้แก่ สิงคโปร์ มีความเป็นเมืองสูงที่สุดในโลก ประชากรร้อยละ 100 อาศัยอยู่ในเมือง รองลงมาคือ เยลเยียน (ร้อยละ 97) มาเก๊า (ร้อยละ 97) คูเวต (ร้อยละ 96) ไอร์แลนด์ (ร้อยละ 92) และชานมารีใน (ร้อยละ 91) ประเทศไทยเหล่านี้มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือเป็นประเทศอุตสาหกรรม มาตรฐานการครองชีพสูง ขนาดเนื้อที่ของประเทศไทยเล็กมาก แต่การตั้งถิ่นฐานจะแตกต่างกัน เช่น เบลเยียมมีโครงสร้างเมืองและหมู่บ้านหนาแน่น ส่วนประเทศไทยอื่น ๆ มีเมืองใหญ่ 1-2 เมืองที่มีประชากรมาก ซึ่งครอบคลุมดินแดนรายขอบกว้างใหญ่ที่มีคนอยู่อย่างเบาบางตามทางเดินทาง ภูเขาหรือเขตทุนดราก็สามารถเป็นเมืองสูงนั้นเกิดจากการกระจุกตัวกันในเมืองไม่ใช่จากการตั้งถิ่นฐานขนาดเล็กจำนวนมาก

ในกลุ่มต่อไปเป็นประเทศที่มีประชากรเมืองร้อยละ 80 - 90 เป็นประเทศอุตสาหกรรมหลายประเทศ เช่น สาธารณนาจัก (ร้อยละ 90) อิสราเอล (ร้อยละ 90) อุรุกวัย (ร้อยละ 90) บานาเรน (ร้อยละ 88) อาร์เจนตินา (ร้อยละ 87) เยอรมนี (ร้อยละ 85) ออสเตรเลีย (ร้อยละ 85) และเวเนซุเอลา (ร้อยละ 85) ประเทศไทยเหล่านี้มีประชากรเมืองอยู่ตามเมืองอยู่ตามเมืองขนาดต่าง ๆ และมีเขตชนบทซึ่งคงอาศัยอยู่หนาแน่นกว่าประเทศในกลุ่มนี้

กลุ่มประเทศที่มีประชากรเมืองน้อยที่สุด (ต่ำกว่าร้อยละ 20) คือ ประเทศไทยกำลังพัฒนาส่วนมากอยู่ในเอเชียและแอฟริกาและเคยเป็นอาณานิคมของประเทศในยุโรป ประเทศไทยเหล่านี้เพิ่งเข้าสู่กระบวนการเป็นอุตสาหกรรมเมื่อไม่นานมานี้ ตัวอย่างเช่น ลาว (ร้อยละ 19) อัฟغانิสถาน (ร้อยละ 18) ในจีเรีย (ร้อยละ 16) บังกอกเทศ (ร้อยละ 16) และเนปาล (ร้อยละ 10) ในกลุ่มนี้ความเป็นเมืองกำลังเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยกำลังจัดอยู่ในกลุ่มนี้โดยมีประชากรเมืองร้อยละ 19

ประเทศไทยมีความเป็นเมืองต่าส่วนใหญ่จะมีเมืองขนาดพิเศษาระหว่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่รวมอุตสาหกรรมทางการเมืองและเศรษฐกิจ เนื่องจากมีความสำคัญเป็นเบื้องต้นของการบริหารและการคงอยู่ของประเทศไทย จึงเรียกว่า เอกนคร (primate city) ซึ่งคุณเมืองที่สำคัญในประเทศไทยที่เดิมเป็นอาณานิคมทางการเมืองและเศรษฐกิจ หรือประเทศที่แต่ก่อนมีอาณาเขตกว้างขวางแต่ปัจจุบันสูญเสียดินแดนไปมาก ตัวอย่างเช่น เมืองกัมปูชา ของญี่ปุ่น ฯ และกัมพูชาระหว่างน้ำ ของอสเตรียตามลำดับ ประเทศไทยอาณานิคมก่อตั้งของญี่ปุ่นมากที่สุดในโลก

แหล่งกำเนิดและการแพร่กระจายของเมือง

เมื่อเราพิจารณาหาคำตอบเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดของเมืองนั้น เรายังคงพบว่า ส่วนใหญ่ของบริเวณที่เป็นที่ตั้งถิ่นฐานแบบหมู่บ้านเกษตรสมัยแรก กับการพัฒนาขึ้นไปตาม สังคมแบบใหม่และชีวิตเมือง เมืองแรก ๆ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงอันยาวนานและซับซ้อนซึ่ง ใช้เวลาอันยาวนาน ๆ ปี

คนยุคแรก ๆ เป็นพวกชาวถิ่นเรือน เคลื่อนย้ายอยู่เสมอเพื่อการดำรงชีพ และ ในช่วงเวลาหนึ่งที่อยู่คนเราค่อย ๆ ถาวรขึ้น ตอนแรกอาจจะอยู่เป็นเดือน ต่อมาถืออยู่นานเป็นปี ในพื้นที่ส่วนใหญ่การเปลี่ยนแปลงเป็นที่อยู่อาศัยแบบถาวรเกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกและเลี้ยง สัตว์ บริเวณตะวันออกไกลซึ่งเป็นบริเวณที่เมืองแรก ๆ เกิดขึ้นนั้น มีโครงสร้างหมู่บ้านเกษตร ถาวรเกิดขึ้นประมาณ 10,000 ปีมาแล้ว หมู่บ้านเกษตรเหล่านี้ส่วนมากมีขนาดปานกลาง มีคน อาศัยอยู่ไม่เกิน 200 คน และมีการปกคลุมแบบเครือญาติ จาโรโน (Jarmo) เป็นหมู่บ้านยุคแรก ที่ดูแห้งแห้งที่สุดในอิหร่าน ปัจจุบันประกอบด้วยที่ตั้งถิ่นฐานถาวร 25 แห่งรวมตัวกันอยู่ใน บริเวณไม่กว้างล้อมรอบยังคงที่เก็บข้าว เกษตรกรเลี้ยงชีพโดยการปลูกข้าวสาลี ข้าวบาร์เลย์ และเลี้ยงสุนัข แกะ แพะ นอกจากนี้ยังมีการเก็บของป่า ล่าสัตว์อีกด้วย หมู่บ้านเกษตรอย่าง จาโรโนค่อนข้างที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านปริมาณ หมู่บ้านจึงเติบโตขึ้นเป็นเมือง

นอกจากจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านปริมาณแล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงทาง ด้านคุณลักษณะซึ่งทำให้เกิดชีวิตแบบเมืองที่แท้จริง ปัจจัยสำคัญเบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงนี้ คือการมีผลิตผลเกษตรส่วนเกิน (surplus) และการพัฒนาระบบสังคมที่มีชนชั้นต่าง ๆ อาหารที่ ผลิตเกินนั้น จะเป็นต่อการเลี้ยงดูคนที่ไม่ใช่เกษตรกร ได้แก่ ผู้บริหาร ทหาร ช่างฝีมือ เป็นต้น ส่วนการแบ่งชั้นทางสังคม หมายถึงความแตกต่างที่เห็นชัดระหว่างชนชั้นปัจจุบันกับชนชั้น ต่ำกว่าซึ่งช่วยให้ง่ายต่อการเก็บรวบรวม การสะสมและกระจายทรัพยากรออกไปตามลักษณะ ช่วยให้ควบคุมทั้งคนและควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรสำคัญ ๆ ซึ่งทำได้โดยใช้อำนาจทาง ทหาร หรือเขตอำนาจของ การตั้งถิ่นฐานแห่งหนึ่งจะแพร่ขยายออกเพราะสามารถควบคุม ทรัพยากรที่ต้องการ เช่น น้ำ ได้

ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงจากชีวิตหมู่บ้านไปสู่ชีวิตเมืองนั้น ผู้ศึกษาบาง คนได้สร้างแบบจำลองของการพัฒนาจากหมู่บ้านไปเป็นเมืองโดยอาศัยปัจจัยเพียงอย่างใด อย่างหนึ่ง แบบจำลองนี้มีทั้งหมด 4 แบบ ได้แก่

1. แบบจำลองการพัฒนาระบบชลประทาน (The Hydraulic Civilization Model)

แบบจำลองนี้เน้นว่าปัจจัยสำคัญคือการพัฒนาระบบชลประทานขนาดใหญ่ ผลิตผลการเกษตรเพิ่มมากขึ้น เพราะมีการชลประทาน และผลิตผลส่วนเกินนี้สามารถใช้เลี้ยงประชากรที่มีให้มากขึ้น ภาระทางด้านน้ำมากได้ มีรัฐบาลที่เข้มแข็งรวมถึงอำนาจสูงสุดอยู่ในมือ ได้รับการสนับสนุนโดยกองทหารที่อยู่ในเมือง ทำการขยายอ่าน้ำจากสูบบริเวณรอบ ๆ เกษตรกรที่คิดจะต่อต้านอ่าน้ำใหม่นี้จะถูกปฏิเสธไม่ให้น้ำ ชนชั้นปักษ์ของจะเสริมกำลังให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นเพื่อให้เกิดความร่วมมือและการจัดการที่ดีเพื่อให้แน่ใจว่าระบบชลประทานจะดำเนินต่อไปได้

ดังนั้น การชลประทานจึงทำให้เกิดผลผลลัพธ์ที่ดูคนจำนวนมากได้ต่อมากก็เกิดความแตกต่างระหว่างชนชั้น และเกิดแรงงานเชี่ยวชาญเฉพาะขึ้น บางคนก็เป็นช่างฝีมือประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ บางคนก็เป็นเจ้าหน้าที่ทำงานอยู่ในสำนักของชนชั้นปักษ์ของ

ผู้ศึกษาบางคนใช้แบบจำลองนี้อธิบายการเสื่อมของวัฒนธรรมที่มีความเจริญแบบเมือง กล่าวคือถ้ามีการแตกแยกในระบบการปักษ์ของ หรือรัฐบาลสิ้นอ่าน้ำลง ก็จะไม่มีความสะดวกทางด้านชลประทาน คลองส่งน้ำจะตื้นเขิน น้ำจะแห้งไป เพราะเชื่อว่าหากทำให้ระบบชลประทานขาดประสิทธิภาพ ผลิตผลทางเกษตรก็ลดน้อยลง ทำให้เกิดความกดดันทางด้านประชากร

แม้ว่าแบบจำลองนี้จะใช้ได้กับดินแดนหilly แห่งเชิงมีเมืองแรก ๆ ก็เดิม เช่น จีน อียิปต์ และเมโซโปเตเมีย แต่ก็ไม่อาจประยุกต์ใช้กับการเกิดเมืองได้ทุกแห่ง เช่นในอเมริกา拉丁 วัฒนธรรมเมืองเจริญขึ้นโดยไม่มีการเกษตรที่ใช้การชลประทาน นอกจากนี้แบบจำลองการชลประทานยังทำให้เกิดความว่ากลุ่มวัฒนธรรมนี้จะพัฒนาหรือสร้างการชลประทานขึ้นมาได้อย่างไร และทำไม่ต้องทำเช่นนั้น

2. แบบจำลองนวัตกรรม (The Innovation Model)

กล่าวว่าคนกลุ่มนี้ได้เบริ่งบกวนคนกลุ่มอื่น ๆ โดยใช้เทคโนโลยีใหม่ หรือใช้แหล่งทรัพยากรใหม่ นวัตกรรมใหม่ เช่น การเกษตรที่ใช้การชลประทาน หรือการไถ ถูกสร้างขึ้นโดยคนกลุ่มนี้ และสิ่งเหล่านี้นำไปสู่การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร อุปทานอาหารที่เพิ่มขึ้นนี้อาจเกิดจากการปลูกพืชหรือการเลี้ยงสัตว์ชนิดใหม่ หรือจากการย้ายเข้าสู่บริเวณนิเวศที่ให้ผลผลลัพธ์ที่ดีไม่เคยมีมาก่อนครองมาก่อนเลย ในเมโสโปเตเมียนหนึ่งบ้านเกษตรแรก ๆ ตั้งอยู่ตามเนินเขาเนื่อที่ราบน้ำท่วมถึง บางคนก็ว่ากุ่มคนแรก ๆ ที่ย้ายไปสร้างบ้านน้ำท่วมถึงได้พัฒนาระบบการเกษตรที่ให้ผลผลิตมากกว่า

เพื่อนบ้านซึ่งยังคงอาศัยอยู่บนฝั่งแม่น้ำสูงขึ้นไป การพัฒนาดังกล่าวเป็นไปอย่างรวดเร็ว อุปทานอาหารที่มีเหลือเพียงในบริเวณที่ราบน้ำท่วมดึง สามารถใช้เลี้ยงคนที่ไม่ใช่เกษตรกร (หมายถึงคนที่มีอาชีพเฉพาะซึ่งจำเป็นจะต้องมีในระบบเมือง) ได้ บางที่อาจมีช่องช้านากๆเฉพาะประดิษฐ์และขยายอุปกรณ์การเกษตรให้แก่หมู่บ้านรอบ ๆ

แบบจำลองนี้พิจารณาถึงความมากน้อยในการรู้จักประดิษฐ์คิดค้น บางคนเห็นว่ามนุษย์สร้างเทคโนโลยีใหม่ หรือเครื่องมือใหม่ หรือย้ายเข้าสู่ที่ใหม่เฉพาะเมื่อจำเป็นต้องทำ หรือกล่าวง่าย ๆ ว่า ความจำเป็นทำให้เกิดการประดิษฐ์ ดังนั้น จึงมีคนพยายามอธิบายว่าทำไมจึงมีการครอบครองพื้นที่ใหม่ หรือสร้างระบบใหม่ริมแม่น้ำ

3. **แบบจำลองความกดดันทางสิ่งแวดล้อม** (The Environmental Stress Model) แบบจำลองนี้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งนำไปสู่น้ำท่วม หรือน้ำท่วมสูงที่คนกลุ่มนี้เข้าควบคุมทรัพยากรโดยหาประโยชน์จากคนกลุ่มอื่น บาง คนเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้น และการเคลื่อนย้าย พากนื้ออธิบายว่า การเพาะปลูกดังเดิมเกิดขึ้นในบริเวณเมืองไปเตะเมียในสภาพอากาศที่ซึ่งและยืนกว่าบริเวณข้างเคียง ต่อมา ประมาณ 10,000 ปีมานี้อากาศก็อุ่นขึ้นและแล้งขึ้น เกษตรกรยุดแรกที่อยู่ตามเนินเขาที่ภูเขาบังคับให้ย้ายลงมาใกล้ฝั่งแม่น้ำ เพื่อให้น้ำในการชลประทาน สิ่งนี้เป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไป ใช้เวลาบั้วย ปี ผลที่เกิดขึ้นคือ กลุ่มคนเหล่านี้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพอากาศใหม่ และครอบครองแหล่งทรัพยากรบริเวณที่ราบน้ำท่วมดึงแต่เพียงกลุ่มเดียว

อย่างไรก็ตาม หลักฐานที่ได้มายังไม่น่าเชื่อถือเที่ยงพอ แม้จะไม่มีใครโต้แย้งว่าภูมิอากาศของโลกค่อยๆ อบอุ่นขึ้นในช่วง 10,000 ปีที่ผ่านมา แต่ก็มิใช่ความเชื่อจะลดลงโดยอัตโนมัติ ในบางส่วนของโลกมีปริมาณฝนเพิ่มขึ้นเมื่ออากาศอบอุ่นขึ้น เราต้องรอดูหลักฐานข้อมูลสนับสนุนที่แน่นอนจากเมืองไปเตะเมียก่อนที่จะทุ่มเทความสนใจให้แก่แบบจำลองนี้

มีความกดดันทางสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ อีกซึ่งอาจนำมาพิจารณาได้ เช่น อิทธิพลของกิจกรรมมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศ กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์กินหญ้า อาจนำไปสู่การเสื่อมและพังทลายของดิน ซึ่งทำให้กดดันให้กลุ่มคนย้ายออกไปจากแหล่งทรัพยากรเกษตรไป บางคนเสนอว่า ประชากรที่เพิ่มจำนวนขึ้นจากการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งได้สิ่งหนึ่งอาจจะทำให้เกิดความกดดันต่อแหล่งทรัพยากรจึงต้องย้ายที่ใหม่ คนกลุ่มดังกล่าวซึ่ง

สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพใหม่ได้สามารถตอบความต้องการ และเข้าปกคล่องเพื่อนบ้านที่ไม่รู้จักประดิษฐ์คิดค้น และยังสามารถเติบโตขึ้นโดยผลิตผลส่วนเกิน ผลิตผลเกษตรและภาคค้าซึ่งทำให้เกิดการเพิ่มของประชากร มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่น และมีระบบสังคมแบ่งเป็นหลายชั้น

4. แบบจำลองการบุญเบญจ์และสู้รบ (The Coercion and Warfare Model) แบบจำลองนี้เสนอว่าการบังคับบุญเบญจ์และการสู้รบเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดเมืองขึ้น กล่าวคือ การแข่งขันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เพื่อครอบครองทรัพยากรที่มีอยู่น้อย เช่น ที่ดินและน้ำจะนำไปสู่ความขัดแย้ง และกลุ่มที่สามารถเอาชนะกลุ่มอื่น ๆ ได้ก็จะได้เป็นเจ้าของทรัพยากร

ผู้ที่สนับสนุนแบบจำลองนี้กล่าวว่า เมืองคือการตั้งถิ่นฐานที่สามารถป้องกันตัวได้ดีที่สุด อาจจะล้อมรอบด้วยกำแพง หรือป้อมปราการ ทรัพย์สมบัติ (อาจจะเป็นข้าวหรือทอง) จะเก็บอยู่ในศูนย์กลางและได้รับการป้องกันรักษาอย่างดี ผู้ที่อยู่อาศัยในเมืองอาจถูกบังคับให้เข้าช่วยป้องกันบ้านเมือง เพราะการยอมแพ้หรือพ่ายแพ้ต่อศัตรูจะมีผลกระทบต่อกลุ่มคนที่อยู่ในเมือง ดังนั้น การตั้งถิ่นฐานแบบชุมชนรวมกลุ่มอาจเป็นการป้องตัวที่ได้ผลดีต่อการแพร่ขยายของศัตรู และเมื่อคนเราร่วมตัวกันเข้าในเมือง การขยายอำนาจการปกครองคนเหล่านี้ก็ค่อนข้างง่าย ผู้วิจารณ์แบบจำลองนี้ใช้ให้เห็นว่า เมืองเกิดขึ้นในบริเวณที่ไม่มีโครงสร้างความทึบตัน การแพร่ขยายจะบอยนัก บางคนก็ว่าการลงความมั่นใจในเมือง ทำให้เกิดความไม่สงบและความไม่สงบในเมือง แต่บางคนเห็นว่าความร่วมมือเป็นสิ่งจำเป็นล่วงหน้าสำหรับสนับสนุนระบอบหัวเมืองกับหมู่บ้าน

แบบจำลองที่พิจารณาปัจจัยเกี่ยวกับกำหนดเมืองเพียงอย่างเดียวเหตุนี้ทั้งหมดมีข้อจำกัด เมื่อนำมาใช้เชิงนโยบายการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะจากหมู่บ้านเกษตรสู่การเป็นเมือง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ชั้บช้อน เรายังคงคิดว่าเมืองจะมีบทบาทอย่างท่าให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ชีวิตแบบเมือง ตัวอย่างเช่น ในเมโสโปเตเมีย มีคนกลุ่มแรกลงจากเนินเขาไปเข้าประทัยน้ำจากที่ดินริมฝั่งแม่น้ำซึ่งยังไม่เคยมีใครครอบครองมาก่อน เมื่อครั้งที่ยังอยู่บนเนินพากเขาอาจจะใช้ระบบสันน้ำแบบตั้งเดิม เมื่อมีแม่น้ำให้ใช้ก็เกิดการคิดค้นด้านชลประทานทำให้อำนาจตอกยุ่นในมือของคนเพียงกลุ่มนึงหรือสองกลุ่มและคนกลุ่มนี้อาจขยายอำนาจออกไปโดยการบุญเบญจ์ และสู้รบ ต่อมาการชลประทานมีประสิทธิภาพลดลง การเกษตรจึงไม่ได้ผลและเกิดการขาดแคลนอาหารซึ่งทำให้อำนาจทางการเมืองลดลงด้วย เกิดการเปลี่ยนแปลงอำนาจ หรือชุมชนนั้นอาจเสื่อมสลายไป ชุมชนอื่นได้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพใหม่ได้ดีที่สุดก็จะก้าวสู่อำนาจ เนื่องจากผู้คนเดินทางเข้ามานี้

แหล่งกำเนิดเมือง

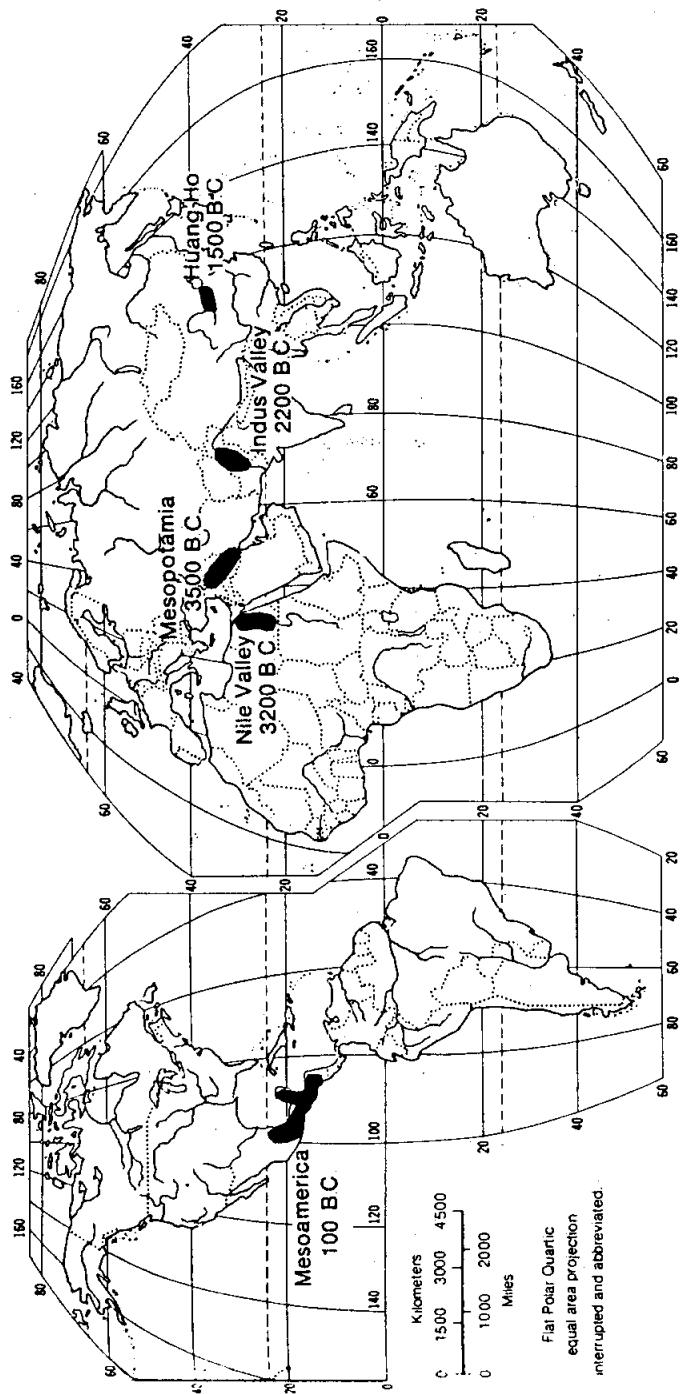
เมืองแรก ๆ พบรอยในที่ต่าง ๆ เช่น บริเวณมหานครปีเตเมีย ที่ราบลุ่มแม่น้ำในสหราชอาณาจักรในภาคตะวันออก ที่ราบลุ่มแม่น้ำห่วงเหอ และในเมืองรากหญ้า ดูภาพที่ 8.2 ซึ่งแสดงเวลาที่เกิดเมืองในแต่ละภูมิภาค

เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าเมืองแรก ๆ เกิดขึ้นในเมืองโสโนเตเมีย หรือที่ราบลุ่มแม่น้ำไทริส-ยูเฟอร์ติสในอิรักในปัจจุบัน เมืองเหล่านี้ถูกตั้งขึ้นมาตั้งแต่ต้นคริสต์ศักราชของเมืองในปัจจุบัน จะมีขนาดเล็กมีพื้นที่ประมาณ 1 ถึง 5 ตารางกิโลเมตร และมีประชากรไม่เกิน 30,000 คน อย่างไรก็ตาม เมื่อมีประชากรจำนวนมากตัวกันอยู่ในพื้นที่แคบ ๆ นี้ ความหนาแน่นของประชากรอาจสูงถึง 4,000 คนต่อตารางกิโลเมตร ขนาดดังนี้เทียบได้กับเมืองหลาภัยแห่งในปัจจุบัน แสดงว่าความแออัดของประชากรเป็นปัญหามากตั้งแต่สมัยโบราณมีเมืองเกิดขึ้น

ถ้าดูภูมิทัศน์ของเมืองในเมืองโสโนเตเมีย จะเห็นว่าประชากรส่วนใหญ่อาศัยอยู่ภายในกำแพงซึ่งเป็นสิ่งแสดงข้อบอกรส่องและเป็นการป้องกันตัว เเละบริเวณกำแพงออกไปใกล้ประตูเมืองอาจพบบ้านเป็นกลุ่ม 2-3 กลุ่ม เป็นเขตชานเมือง ซึ่งเป็นที่อาศัยของคนที่เดินทางมาอย่างเมืองนั้น

ภายในกำแพงเมือง ตรงกลางจะเป็นที่อยู่ของชนชั้นปักธงชัย หรือกว่า ซิตาเดล (citadel) มีอาคารสำคัญ 3 หลัง และถึงหน้าที่ของเมืองในตอนแรก ๆ คือ วัด ราชสำนัก และยุทธชั�ห์ วัดมักจะอยู่ตรงกลางเมือง เพราะเป็นศูนย์รวมจิตใจ และบางแห่งมีขนาดใหญ่ซึ่งสถาปัตยกรรมลักษณะที่อยู่เบื้องหลัง การที่ยุทธชับห์อยู่ภายในซิตาเดลแสดงว่าแหล่งกำเนิดผลการเกษตรถูกผู้คนนำเข้ามาอย่างต่อเนื่อง ภายในซิตาเดลซึ่งมีกำแพงล้อมรอบและถูกผู้คนอยู่ตั้งแต่เดือน จะเป็นที่อยู่ของพระมุขและข้าราชบุรพาราชาต และกองทหาร ก่อนถึง 2,000 ปีก่อนคริสต์กาล ภายในซิตาเดลมีถนนซึ่งสร้างอย่างดี มีระบบส่งและระบายน้ำ มีส้วม บ้านขนาดใหญ่โดยเฉพาะสำหรับชนชั้นปักธงชัยเท่านั้น

นอกเขตซิตาเดลออกไปในพื้นที่ส่วนใหญ่ของเมืองเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของประชาชนชนบ้านเป็นแบบ 1-2 ชั้นสร้างด้วยอิฐดินเผา แบ่งเป็น 3-4 ห้อง หันหน้าบ้านออกสู่ถนนแคบ ๆ ซึ่งไม่มีการปูถนน ไม่มีระบบระบายน้ำ ถนนเป็นที่ทิ้งขยะด้วย จากการขุดค้นที่ U ซึ่งเป็นเมืองโบราณปีเตเมียบุคคลก็มองเห็น พบร่องรอยสูงมากจนกระแทกต้องสร้างทางเข้าใหม่ไปยังชั้นที่สองของบ้าน มีสีแยกตลาดเล็ก ๆ กระจายอยู่ในเมือง เป็นแหล่งรวมพ่อค้าเพื่อขายสินค้า แยกจ่ายอาหารและเป็นที่ซึ่งทบทวนจะมายืนประจำกันหรือคำสั่งต่าง ๆ ให้พ่อค้า

ภาพที่ 8.2 แหล่งกำเนิดเมือง 5 แห่งแรกของโลก

ประชาชนทราบ ต้องยกไปถึงด้านในของกำแพงเมืองเป็นชุมชนสีอมไหม้ หรือที่อยู่ของคนชั้นต่ำสุดซึ่งอาศัยอยู่ในกระห่อมสร้างด้วยหญ้าและดินเหนียว

เมืองที่ตั้งอยู่ในแหล่งกำเนิดอื่น ๆ จะมีลักษณะทางพื้นที่คล้าย ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเมืองมีกำแพงล้อมรอบ และมีวิหารเดลօอยู่ต่างกาง ถนนคดโค้งและแคบ บ้านเรือนสูง 2-3 ชั้น ตั้งอยู่อย่างแออัดตามถนน คนยากจนจะอยู่ใกล้จากศูนย์กลางเมืองอยู่ไป คืออยู่ใกล้กำแพงเมืองที่สุด ซึ่งเป็นบริเวณที่จะถูกโจมตีได้ง่ายถ้ามีศัตรูมาโจมตี ลักษณะของเมืองในแหล่งต่าง ๆ อาจมีแตกต่างกันบ้าง เช่น เมืองสมัยแรก ๆ ถนนแม่น้ำในสีไม่มีกำแพงล้อมรอบ แสดงว่าโครงสร้างอำนาจห้องถินนั้น สามารถปักครองป้องกันไม่ให้เมืองแต่ละแห่งรบกัน ที่แตกต่างกันมากที่สุดคือในแหล่งกำเนิดเมืองในอเมริกากลาง เมืองในเขตนี้ไม่ได้สร้างอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำ นอกจานี้ เมืองต่าง ๆ ยังเกิดขึ้นโดยไม่มีความก้าวหน้าทางวิชาการอย่างที่พบในเขตอื่น ๆ เช่น ส้อ ไถ กาสะสมโลหะ เป็นต้น แม้ว่าจะไม่มีสิ่งดังกล่าว แต่ก็มีการปลูกข้าวโพด ซึ่งเป็นธัญพืชที่ให้ผลิตผลหลายครั้งในหนึ่งปี โดยไม่ต้องมีการฉลปะท่านในเขตตั้ง และสามารถปลูกได้โดยไม่ต้องมีไถหรือสตั่งลากไถ ที่นำสนใจก็คือ เมืองในอเมริกากลาง เกิดขึ้นกว่าที่อื่นคือรา 200 ปีก่อนคริสต์กาล ในขณะที่ชุมชนเมืองอื่นเกิดรา 2,000 ปีก่อนคริสต์กาล ทำให้เกิดคำถามว่า เมืองในอเมริกากลางเกิดขึ้นที่หลังเพระขาดการคิดค้นทางวิชาการหรือว่าเมืองเหล่านั้นเกิดขึ้นหลังจากที่ชาวเมืองจากโลกเก่าเข้ามายืนข้ามมหาสมุทรมาปลูกผังไว้ความเป็นเมืองให้แก่อเมริกากลาง ด้วยเหตุนี้เราจึงต้องพิจารณาการแพร่กระจายของเมืองจากแหล่งกำเนิดต่อไป

การแพร่กระจายของเมืองจากแหล่งกำเนิด

ชีวิตชุมชนเมืองเริ่มขึ้นเฉพาะแห่งบนโลก แต่ปัจจุบันเราพบเมืองอยู่ทั่วทุกที่ทั้งในอเมริกาเหนือ แอฟริกา เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ละตินอเมริกา และออสเตรเลีย ชีวิตแบบเมืองมายังดินแดนเหล่านี้ได้อย่างไร อาจเป็นไปได้ 2 ทาง คือ ทางนึง เกิดเมืองขึ้นพร้อม ๆ กัน เมื่อคนในห้องถินเริ่มมีเทคโนโลยีใหม่ ๆ มีผลิตผลดี และมีระบบสังคมชั้นชือน หรืออีกทางหนึ่ง คนในห้องถินได้รับความคิดและเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อชีวิตเมืองมาจากการช่วยเมืองในที่อื่น ๆ

พวกที่เชื่อแนวความคิดการแพร่กระจายของวัฒนธรรม เสนอว่า ความคิดและเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งทำให้เกิดเมืองแรก ๆ ขึ้นในเมืองไปเต็มยังนั้น คนแบบลุ่มแม่น้ำในสีและลุ่มแม่น้ำสินคุกมีด้วยเช่นกัน ทั้งสามแห่งนี้จะต้องมีการติดตอกันอย่างแน่นอน มีหลักฐานทาง

ในรามคดีเกี่ยวกับการศ้า เข่น หินจำพวกเป็นลักษณะสี่เหลี่ยมสูง ชื่อผลิตที่ Tepe Yahyā (อยู่ห่างไปทางทิศตะวันออกของเมืองไปเตเมียรา 800 กิโลเมตร) ชุดพบที่ซากของเมืองในเมืองไปเตเมีย และเมืองในคุ่มแม่น้ำสินธุซึ่งอยู่ห่างกันหลายพันกิโลเมตร นอกจากนี้ยังพบการเขียนและตราประทับของคุ่มแม่น้ำสินธุอยู่ในเขตเมืองไปเตเมียอย่างไรก็ตาม อาจเป็นไปได้ว่า การติดต่อค้าขายเกิดขึ้นหลังจากเมืองในภูมิภาคต่าง ๆ ค่อนข้างจะก้าวหน้าแล้ว

กลับมาพิจารณาเมืองในอเมริกากลางว่าเกิดขึ้นเองโดยอิสระหรือมีการติดต่อทางวัฒนธรรมข้ามมหาสมุทรกับเอเชียและแอฟริกา เรื่องนี้ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ แต่ก็มีหลักฐานว่าชาวปะรังมีจีนเดินทางไปอเมริกาเหนือและได้ก่อตั้งเมืองที่จะมีวัฒนธรรมความเป็นเมืองขึ้นในอเมริกา หรือพากอเมริกากลางอาจมีการติดต่อกับพวกเมติเตอร์เรเนียน ในการเดินทางโดยสร้างแพเลียนแบบแพใบเรานข้ามมหาสมุทรและแลนติกและแปซิฟิก นักมนุษยวิทยาทอร์ เยเยอร์ดาลล์ (Thor Heyerdahl) สนับสนุนว่าอาจจะมีการติดต่อระหว่างทวีปต่าง ๆ เพราะสัญลักษณ์ของการเดินทางข้ามและแลนติกของเข้า (the sun God Ra) มีใช้ทั้งในอเมริกากลางและในแอฟริกาเหนือ ถ้าค้นพบหลักฐานอย่างขึ้นอีกคงจะช่วยสนับสนุนความคิดที่ว่ามีการติดต่อระหว่างเอเชียและแอฟริกาในสมัยโบราณ

อย่างไรก็ตาม “ไม่ได้มีครองสัมภัยกับกระบวนการแฟร์กราดจายซึ่งทำให้เมืองแฟร์กราดหายไปในยุคประวัติศาสตร์ต่าง ๆ” ทั้งนี้ เพราะเมืองถูกใช้เป็นสิ่งแสดงการแฟร์กราด โดยปกติชีวิตเมืองถูกน้ำไปพร้อมกับเขตแดนจักรวรรดิที่ขยายออก ตอนแรกกลุ่มท่านจะเข้าควบคุมดินแดนที่ยืดได้ และตั้งจุดควบรวมทรัพยากรท้องถิ่นขึ้น ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้จะถูกส่งกลับไปยังจักรวรรดิเพื่อใช้ประโยชน์ เมื่อก่อตั้งเมืองลงบนบ้านเรือนแล้วผู้ที่มาตั้งถิ่นฐานในเมืองจะพยายามบูรณะสถาปัตยกรรม แล้วเริ่มแสดงให้เห็นความแตกต่างทางสังคมของเมือง มีช้างเผือก ผู้ค้า ชุนนาง คนในห้องถิ่นเดิมจะอยู่ ผู้คนกลุ่มกสิณเข้ากับชุมชนนั้นโดยการเป็นคนงาน และอาชค寇ของเมืองนั้นในที่สุด ตัวอย่างของข้าราชการจักรวรรดิที่ทำให้การแฟร์กราดของเมือง เช่น อะลีกชานเดอร์มหาราชในปูรบุรี ให้หมายเข้ากับชุมชนนั้นโดยการเป็นคนงาน แล้วให้มีอำนาจอย่างข้าราชการจากแหล่งกำเนิดเมืองแห่งเดียว ได้สร้างเมืองขึ้นนับพันทำให้สภาพชนบทของยุโรป แอฟริกาเหนือ และเอเชียในเนอร์ เปลี่ยนไป ชาวเบอร์เซีย และราชวงศ์ยังคงจีน ชาวกรีก และชาวอื่น ๆ ก็แผ่ขยายเมืองกันมากมาย และล่าสุดคือจักรวรรดิญี่ปุ่นซึ่งใช้ทักษิณากษาของเมืองขยายอำนาจขึ้นของตนในอาณาจักรของเมืองแหก ๆ

ที่เกิดขึ้นในเมืองมีพัฒนาการมาจากการป้อมและค่ายทหาร กระบวนการแพร่กระจายเหล่า นี้มีส่วนทำให้ชีวิตชุมชนเมืองแฝงตัวไปทั่วโลก (ภาพที่ 8.3)

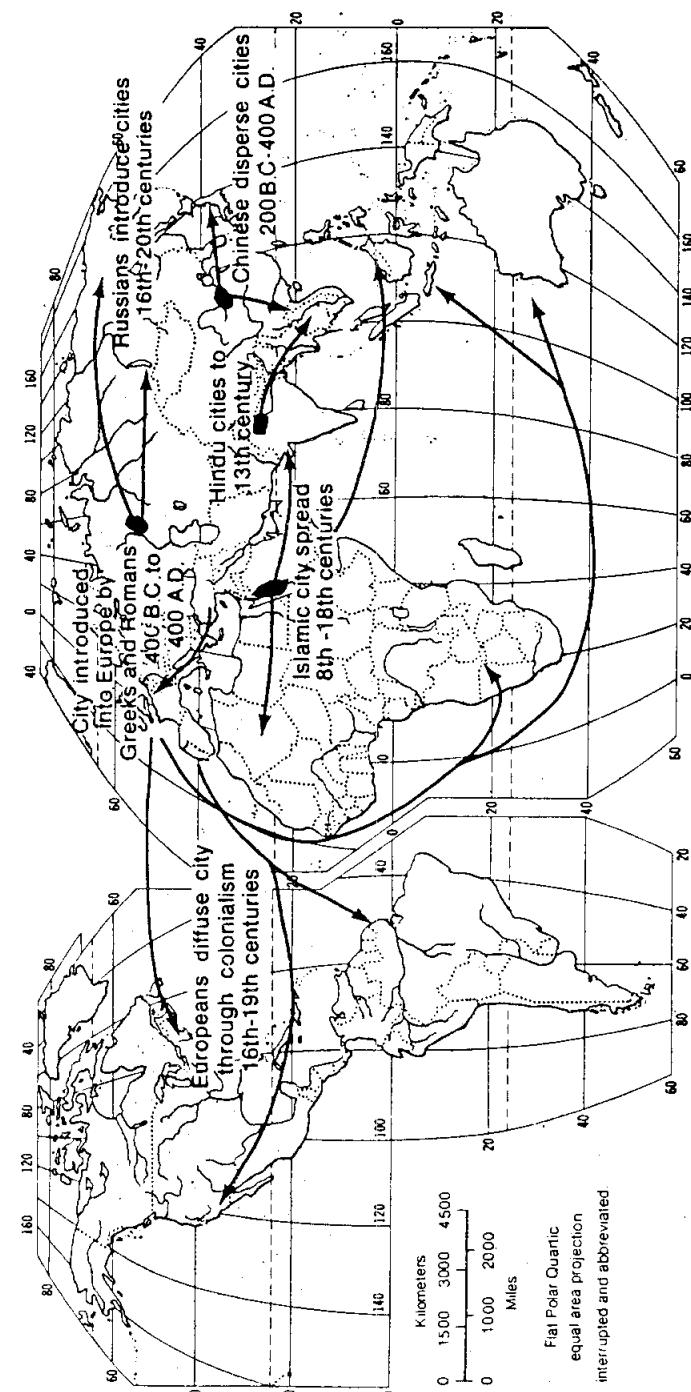
วิวัฒนาการของภูมิทัศน์เมือง

การที่จะเข้าใจภูมิทัศน์เมืองนั้นจำเป็นต้องเข้าใจกระบวนการเกิดเมืองทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพราะรูปแบบที่เราเห็นอยู่ในเมืองทุกวันนี้ เช่น รูปทรงอาคาร สถาปัตยกรรม รูปแบบถนนและการใช้ที่ดิน เป็นส่วนผสมของวัฒนธรรมในอดีตและปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความต้องการ ความคิด เทคโนโลยี และสถาบัน ของการครอบครองของมนุษย์ เราจะศึกษาขั้นตอนสำคัญ ๆ ในการเกิดภูมิทัศน์เมืองทั้งเมืองตะวันตก และเมืองที่ไม่ใช่ตะวันตก

ในการศึกษาภูมิทัศน์เมืองมีหลักพิจารณา 2 ประการ ประการแรกคือสัมฐานวิทยาของเมือง (urban morphology) หมายถึงรูปร่างทางกายภาพของเมือง ซึ่งประกอบด้วยรูปแบบถนน ขนาดและรูปร่างของอาคาร สถาปัตยกรรม และความหนาแน่น ซึ่งมีการคือการแบ่งเขตหน้าที่ (functional zonation) หมายถึงรูปแบบการใช้ที่ดินภายในเมือง หรือบริเวณต่าง ๆ ของเมืองซึ่งมีหน้าที่ต่างกันไป เช่น ที่อยู่อาศัย การค้า และการปกครอง เขตหน้าที่ยังเกี่ยวข้องกับรูปแบบทางสังคม คือพื้นที่นั้นครอบคลองโดยผู้มีอำนาจ หรือโดยคนฐานะต่ำ โดยคนผิวสี หรือโดยคนคริสต์เดียน โดยคนรายได้สูง หรือคนยากจน ทั้งสองหลักนี้จะเป็นต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองต่าง ๆ เพาะทำให้เราทราบว่าวัฒนธรรมต่าง ๆ ครอบคลองพื้นที่อย่างไร เราจะเรียนศึกษาภูมิทัศน์เมืองตะวันตก ดูการเกิดขึ้นของเมืองตั้งแต่สมัยกรีกโบราณถึงสมัยหลังอุดหนากรุง หลังจากนั้นจะศึกษาเมืองที่ไม่ใช่ตะวันตก

เมืองกรีก

อารยธรรมของวัฒนธรรมและเมืองตะวันตกมาจากการกรีกโบราณ ชีวิตเมืองได้แพร่ขยายจากตะวันออกไกลสู่กรีซเมื่อ 600 ปีก่อนคริสต์กาล มีเมืองบนแผ่นดินใหญ่และเบาะที่อยู่รอบ ๆ กรีซ เมืองอารยธรรมกรีกขยายออกไป เมืองก็กระจายไปทั่วเขตรัฐดีเตอร์เรเนียน คือไปทางเหนือของแอฟริกา สเปน ทางใต้ของฝรั่งเศสและอิตาลี เมืองเหล่านี้มีขนาดปานกลาง มีไม่กี่แห่งที่มีคนอาศัยอยู่เกิน 5,000 คน เช่น เอเธนส์ อาจมีประชากรถึง 300,000 คน ในศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสต์กาล ตัวเลขนี้รวมทั้งหมด 100,000 คน ซึ่งเป็นแรงงานสำคัญของสังคมกรีกสมัยนั้น

CE 263

ภาพที่ 8.3 การแพร่ระบาดของเมืองที่เกิดขึ้นเมื่อมีการเผยแพร่ความคิดของมนุษย์ในโลก

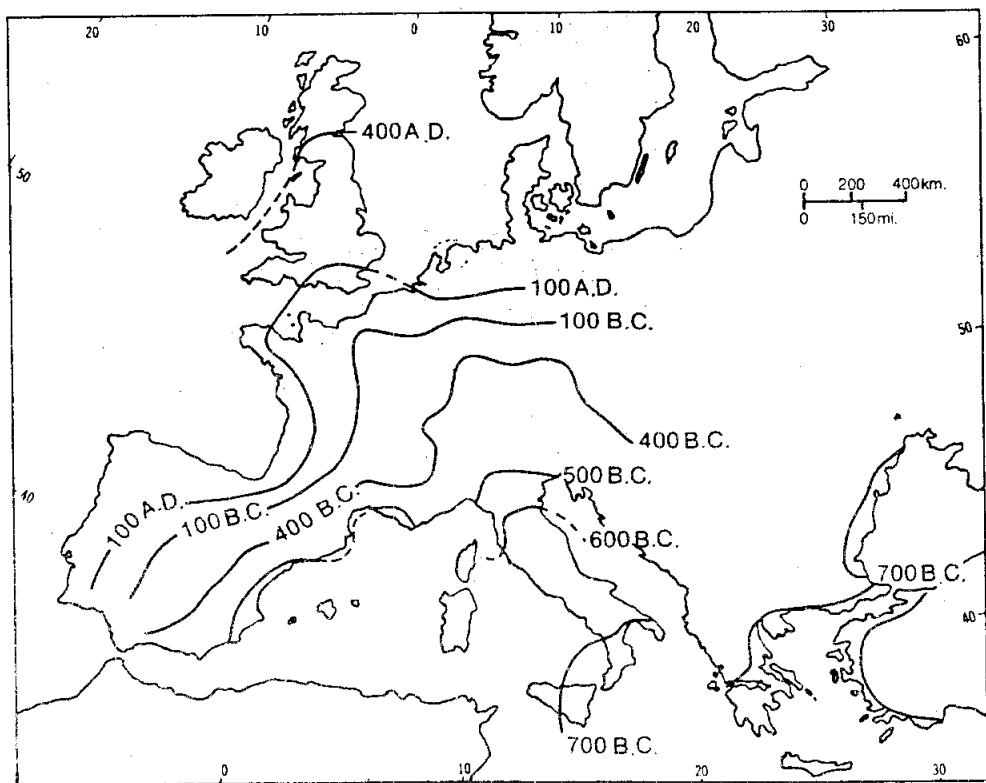
เมืองกรีกมีเขตหน้าที่แยกชัดเจนอยู่ 2 เขต ได้แก่ อะโครโพลิส (acropolis) และอะగอร่า (agora) อะโครโพลิสคล้ายกับซีทาเดลของเมืองในเมโสโปเตเมียหลายอย่าง เช่น เป็นแหล่งที่ตั้งของวัด ที่อยู่ของชนชั้นผู้ปักธง และเป็นที่เก็บทรัพยากรของมีค่า นอกจากนี้ อะโครโพลิสยังเป็นสถานที่หลบภัยเมื่อมีการสู้รบ ส่วนอะกอร่าเป็นเขตที่อยู่ของประชาชน เป็นศูนย์กลางทางด้านพลเรือน เป็นแหล่งสถานศึกษา กิจกรรมทางสังคม และเป็นศูนย์ประชาธิปไตยสำหรับชาว希臘 ต่อมาอะกอร่ากลายเป็นตลาดสำคัญของเมือง

เมืองกรีกสมัยแรก ๆ นั้นสกปรกเลอะเทอ แม้ว่ามีอาคารสาธารณะ แล้ววัดเด่นสง่า แต่ผู้คนที่เดินไปมาจะพบกองขยะกลาดเกลื่อนอยู่กลางถนนแคบ ๆ ที่เต็มไปด้วยฝุ่นโคลน อาคารบ้านเรือนสร้างแบบหยาบๆ ตอนแรกคงจะยังไม่มีการวางผังเมือง อย่างไรก็ตาม ชาวกรีกซึ่งชอบความดงามและสนใจสิ่งแวดล้อม อาจเป็นพากแรกที่ตั้งข้อบังคับเกี่ยวกับผังเมืองขึ้นได้ เมืองขึ้นของกรีกหลายเมืองต่อมา มีการวางผังเมือง เช่น เมืองกรีกในอิตาลีถูกสร้างเป็นลักษณะตารางหมากลูก ถนนมีขนาดกว้างเท่า ๆ กัน และอาคารต่าง ๆ เป็นแบบเดียวกัน อย่างไรก็ตาม มิใช่ว่าชาวกรีกจะเป็นชนชาติใบขนาดกลุ่มเดียวที่สร้างเมืองแบบนี้ เพราะมีเมืองแบบกลุ่มแย่น้ำสินธุ ซึ่งรูปแบบถนนสายตรงตัดกันเป็นตาราง แสดงว่ามีการวางแผนผังเส้นโดย ตามมีการยืดถือเมืองกรีกเป็นแบบอย่างของการวางผังเมืองในช่วงหลังของยุคเรอแนลซองส์ (ค.ศ. 1500-1700)

เมืองโรมัน

เมื่อถึง 200 ปีก่อนคริสต์กาลศูนย์กลางของเมืองตะวันตกย้ายจากกรีกไปอยุทห์ โรม ชาวโรมันรับเอาวัฒนธรรมเมืองหลายอย่างมาจากชาวกรีก เมื่ออาณาจักรโรมันขยายออกไป ชีวิตเมืองก็ແປไปยังฝรั่งเศส อังกฤษ เยอรมนี ตอนในของสเปน ประเทศแอบเบือกเยาและ แลงบูาง ส่วนของยุโรปตะวันออก ค่ายทหาร (หรือ castra) มักจะเป็นฐานที่ตั้งของชุมชนใหม่ ในอังกฤษจะเห็นร่องรอยของเมืองโรมันได้โดยคุยกับคำลงท้ายชื่อเมืองว่า castra หรือ chester เช่น Lancaster และ Winchester ซึ่งเป็นเมืองตั้งมากจากค่ายทหารโรมัน ภาพที่ 8.4 แสดงการกระจายของชีวิตเมืองสูญໃรปเมื่อชาวกรีกและโรมันขยายเข้ามาจดออกไป

ภูมิทัศน์ของเมืองโรมันคล้ายกับเมืองกรีก รูปแบบถนนเป็นตารางสี่เหลี่ยม บริเวณที่ถนนสายไหนๆ มาตัดกันเป็นศูนย์กลางเมือง (forum) เป็นเขตรวมส่วนປະกອບของอะโครโพลิส และอะกอร่าของกรีก มีวัด อาคารบินทาง โกรดัง ห้องสมุด โรงเรียนและตลาด

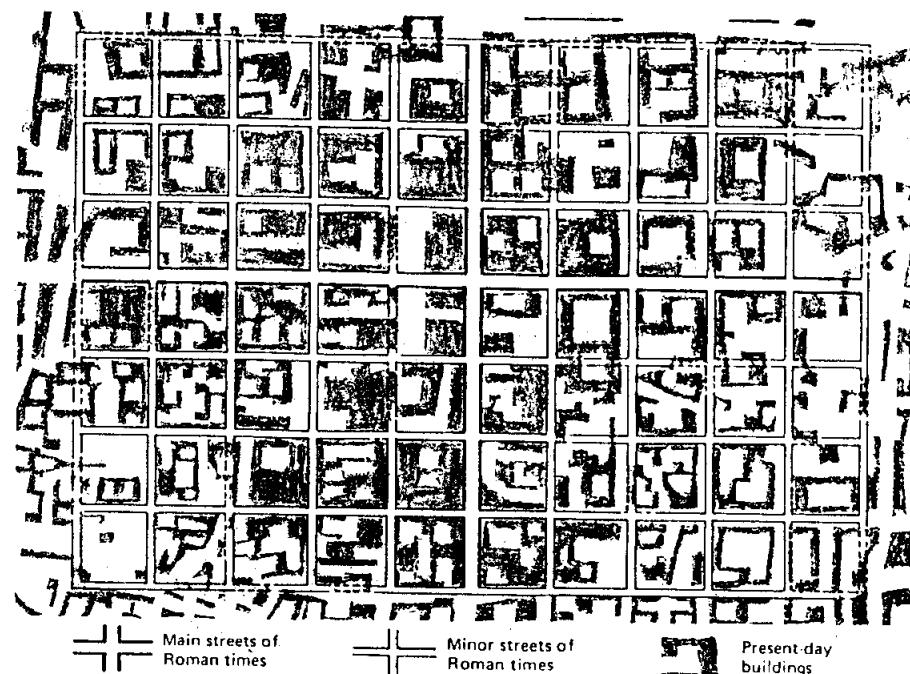

ภาพที่ 8.4 พัฒนาการของความเป็นเมืองในยุคแรกแห่งยุคคลื่นอกราปในทวีปยุโรป

รอบ ๆ ศูนย์กลางเมืองเป็นปราสาทของผู้มีอำนาจ ซึ่งส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในบริเวณที่มีภูเขาและแม่น้ำไหลผ่าน ที่สำคัญที่สุดคือ แม่น้ำโรม่า ที่ไหลผ่านเมืองโรมัน แม่น้ำโรม่าเป็นแม่น้ำที่ยาวที่สุดในอิตาลี ความยาวประมาณ 750 กิโลเมตร ไหลลงสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน แม่น้ำโรม่าเป็นแม่น้ำที่สำคัญมากในประวัติศาสตร์ของอิตาลี

สำหรับชาวเมืองโรมันแล้ว แม่น้ำโรม่าเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญมาก ใช้ในการอาบน้ำ ดูแลสุขอนามัย และการเกษตร แม่น้ำโรม่าเป็นแม่น้ำที่สำคัญมากในประวัติศาสตร์ของอิตาลี

นอกจากแม่น้ำโรม่าแล้ว แม่น้ำต่างๆ ในอิตาลี เช่น แม่น้ำเจโนวา แม่น้ำพูลี แม่น้ำตูร์โน แม่น้ำบลาร์โน แม่น้ำลิสซิยา แม่น้ำกานาดา แม่น้ำฟรีน่า แม่น้ำบลาร์โน แม่น้ำบลาร์โน เป็นแม่น้ำที่สำคัญมากในประวัติศาสตร์ของอิตาลี แม่น้ำเหล่านี้ช่วยให้เกิดการค้าและอุตสาหกรรมที่สำคัญมากในอิตาลี

ภาพที่ 8.5 รูปแบบถนนโรมันเป็นตารางสี่เหลี่ยมเรียบง่ายอยู่ในเมืองโบราณ ประเทศอิตาลี ซึ่งเริ่มต้นที่ตัวเมืองโรมันเดิม แล้วขยายตัวไปตามกาลเวลา ทำให้มีถนนขนาดใหญ่และขนาดเล็กตัดกันเป็น格子状 ทำให้เกิดการค้าและอุตสาหกรรมที่สำคัญมากในอดีต

การเสื่อมของเมืองในยุคโบราณ

ชีวิตเมืองสิ้นสุดพร้อมกับการสลายตัวของอาณาจักรโรมัน (ประมาณ ค.ศ.400) ซึ่งเกิดจากความเสื่อมภายในอาณาจักรเองและจากภาระทางการค้าของคนกลุ่มนี้ ระบบถนนซึ่งเชื่อมโยงเมืองต่าง ๆ ถูกปล่อยให้พัง เพื่อไม่ให้มีเมืองต่าง ๆ แลกเปลี่ยนความคิดและสินค้าได้ เมืองถูกภาระโดยชนกลุ่มเรื่องเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และไม่สามารถรองรับสนับสนุนของท่าทางจากภายนอกได้ เนื่องจากโครงสร้างทางการปกครองของอาณาจักรเสื่อมสภาพไปแล้ว ภายใน 200 ปี เมืองต่าง ๆ ที่สร้างโดยชาวโรมันเสื่อมหายไปหมด ยกเว้นเมืองแคนเมดิเตอร์เรเนียน ซึ่งอยู่หอดูมาได้เพราบดีต่อการค้ากับพวกไบแซนไทน์ ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่คอนสแตนตินอเปิล หลังศตวรรษที่ 8 บางเมืองโดยเฉพาะในสเปนซึ่งถูกกำลังอันเข้มแข็งของพวกมัวร์ที่แผ่ขยายขึ้น ทำให้เมดิเตอร์เรเนียนมานาจากทางเหนือของแอฟริกา เมืองทางตอนเหนือไม่สามารถรอดพ้นจากการทำลายได้ จึงกลายสภาพเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ มีคนอาศัยอยู่ไม่กี่ร้อยคน และมีอาชีพเกษตรกรรมแบบยังรื�

เมืองสมัยกลาง

ประมาณ ค.ศ.1000-1500 เป็นช่วงเวลาที่เมืองขยายตัวขึ้นใหม่ในยุโรป และเป็นสมัยที่มีอิทธิพลต่อโครงสร้างของชีวิตเมืองในอนาคตมาก เมืองแห่งไป่ใกลกว่าขอบเขตของอาณาจักรโรมันเดิมเข้าไปทางเหนือ และทางตะวันออกของยุโรป เมื่อชาวเยอรมันและชาว슬라ฟขยายดินแดนของตน ในเวลา 4 ศตวรรษมีการสร้างเมืองใหม่ขึ้น 2,500 แห่ง แม้ว่าจะมีขนาดเล็กเมื่อเทียบกับเมืองของอาณาจักรโรมัน เมืองในยุโรปปัจจุบันส่วนมากสร้างขึ้นในสมัยกลางนี้และหลายแห่งเป็นที่ตั้งเดิมสมัยโรมัน หล่ายแห่งก็เป็นที่ตั้งใหม่

เมืองสมัยกลางประกอบด้วยสิ่งสำคัญ 5 อย่าง ซึ่งแสดงเหตุน้ำที่ต่าง ๆ ได้แก่

1. **ป้อมปราการ** แสดงถึงความสำคัญด้านการป้องกัน โดยปกติเมืองจะอยู่รอบ ๆ บริเวณที่มีการป้องกันดี ความสำคัญนี้ปัจจุบันยังคงเห็นได้จากชื่อสถานที่ เช่น เมืองในต้นเดือนของเยอรมันที่ลงท้ายด้วย burg (เช่น Salzburg) ในฝรั่งเศสลงท้ายด้วย bourg (เช่น Strasbourg) ในสหราชอาณาจักรลงท้ายด้วย burgh (เช่น Edinburgh) คำลงท้ายนี้หมายถึงคุฤหาสน์ที่มีป้อมปราการป้องกัน

2. **ภูมิตรชัย** เป็นคำสั่งจากผู้มีอำนาจแห่งภูมิภาคโดยปกติคือชุมนุงพื้นดิน ซึ่งให้อำนาจปกครองตนเองแก่เมือง ซึ่งแสดงความหมายว่า ประชาชนเมืองเป็นอิสระจากชื่อ

บังคับของพิวต์ลทำให้ประชากรป้องกันรักษาเมืองเอง มีรัฐบาลและทำเงินตราธน์ใช้ได้ ดังนั้น ชีวิตเมืองจึงมีอิสระกว่าชีวิตที่อยู่บนที่ดินพิวต์ลในชนบท สิทธิและความรับผิดชอบนี้ทำให้เกิด การพัฒนาด้านสังคมและเศรษฐกิจของเมือง

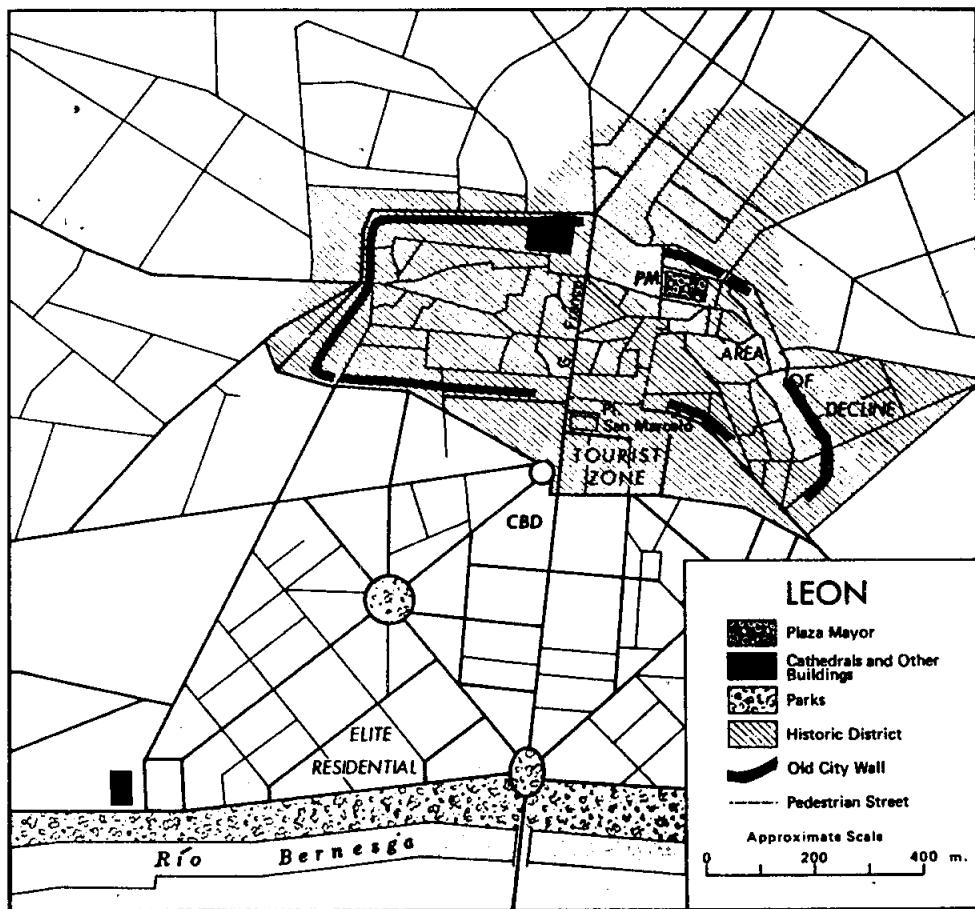
3. กำแพงเมือง เป็นสิ่งป้องกันอย่างหนึ่งและเป็นสัญลักษณ์ของความแตกต่าง ระหว่างชนบทกับเมือง ภายในกำแพงเมืองผู้อยู่อาศัยเป็นอิสระ นอกกำแพงเมืองส่วนมากเป็น คุณงานในระบบพิวต์ล ที่ประตูกำแพงเมืองจะมีการตรวจและเก็บภาษีสินค้า และคนที่ไม่ใช่ชาว เมืองจะขอใบอนุญาตเข้าเมืองได้ที่นี่ เมื่อคงอาทิตย์ตกดินประตูเมืองจะปิด บางครั้งคนที่ไม่ใช่ ชาวเมืองจะถูกขอร้องให้ออกจากเมืองในตอนเย็น และหากพกนกกำแพงทำให้เกิดชานเมือง ขึ้น ในศตวรรษที่ 16 มีการใช้ดินปืนและการประดิษฐ์ปืนใหญ่ทำให้จำเป็นต้องมีป้อมปราการ แข็งแรงถาวร กำแพงจึงขยายออกไม่ได้พื้นที่ภายในกำแพงเมืองสมัยก่อสร้างไม่กว้างมากมีขนาด เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.5 กิโลเมตร

4. ตลาด เป็นเขตหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของเมืองสมัยก่อสร้าง ชาวเมืองต้อง อาศัยชนบทด้านอาหารและผลิตผล ซึ่งจะซื้อขายกันบริเวณตลาด ตลาดสมัยนี้ยังเป็นศูนย์ กลางของการค้าระหว่างประเทศอีกด้วย ตลาดเป็นแหล่งรวมของกลุ่มชาวเมืองที่มีอาชญากรรมเฉพาะอย่าง และเป็นที่อยู่ของพ่อค้า ลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของตลาดสมัยก่อสร้างจะยังคงพบอยู่ในยุโรป คือ ตลาดนัดก่อสร้างแจ้งซึ่งมีชื่อน้ำยังน้อยสุดการค้าห้าม

5. วิหาร ปกติจะอยู่ใกล้ตลาด เป็นศูนย์กลางของชุมชนในสมัยก่อสร้าง

ลักษณะรูปร่างของเมืองสมัยก่อสร้าง ยังคงหลงเหลืออยู่ในศูนย์กลางของเมือง ยุโรปสมัยใหม่ (ภาพที่ 8.6) ถนนมักจะแคบ多了ไปมา กว้างไม่เกิน 4.5 เมตร ซึ่งตรงกันข้ามกับ รูปแบบต่างๆ ที่ดัดแปลงของโรมัน ความแคบของถนนในศูนย์กลางเมืองสมัยก่อสร้างนี้จำกัดการใช้ รถยกตัวในศตวรรษที่ 20 ตัวอย่างเช่น เมืองไนแอคอมนี 141 แห่ง ร้อยละ 77 ของถนนจะแคบเกิน กว่าที่รถจะแล่นสวนกันได้ บางเมือง เช่น เวียนนา ชาลซ์บูร์ก และวีน尼พ จึงห้ามการเดินรถใน เขตเก่า ๆ มีการเปลี่ยนถนนเป็นทางเดินเท้า หรือใช้ถนนเดินเท้าได้เฉพาะบางเวลาเท่านั้น

อาคารใจกลางเมืองหลายแห่งของสมัยก่อสร้างยังคงเหลือให้เห็นได้ สร้างในหิน เป็นตึกสูง 3 ชั้น ชั้นล่างสุดเป็นที่ทำงาน ชั้นบนเป็นที่พักอาศัยและเก็บของ รูปแบบการใช้ ประโยชน์นี้ยังคงพบอยู่ทั่วไป อย่างไรก็ตาม ตึกสมัยก่อสร้างไม่เพียงพอต่อการใช้ที่ดินในศตวรรษ ที่ 20 เนื่องจากคับแคบ ระบบการทําความร้อนและท่อระบายน้ำไม่ดี และตึกมีลักษณะเสื่อมโทรม

ภาพที่ 8.6 เมืองเลออน ประเทศสเปน เป็นเมืองที่มีวัฒนาการมาจากการเมืองสมัยกลางซึ่งสร้างขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 10 มีขนาดเล็กและเป็นอุปสี่เหลี่ยมตามแนวป้อมปราการของโรมัน ภายในเขตเมืองเก่ายังคงมีมหาวิหาร พลาซ่า และวังสมัยกลาง แต่การเข้าถึงไม่สะดวก

ที่มา : Ford 1985 : 283.

ด้วยเหตุนี้ ตึกสมัยกลางในใจกลางเมืองบางแห่งจึงเป็นบริเวณค่าเช่าต่ำ เป็นที่อาศัยของคนรายได้น้อยซึ่งเกย์ยังแส้ว หรือมีรายได้จำกัดไม่สามารถถืออาชีพอยู่ในพาร์ตเม้นท์ใหม่ ๆ ได้

บทบาทสำคัญของสมัยกลางในวิวัฒนาการของเมืองตะวันตกมี 3 ประการ คือ เป็นสมัยที่เมืองยุโรปส่วนใหญ่เกิดขึ้น เช่นเดียวกับระเบียงประเพณีของชีวิตเมืองตะวันตก และภูมิทัศน์ของสมัยกลางซึ่งยังคงอยู่

เมืองสมัยเรอแนนซ์ของฝรั่งเศสและโปรตุเกส

ในสมัยเรอแนนซ์ (ค.ศ.1500-1600) และสมัยบาโรก (ค.ศ.1600 ถึง 1800) ลักษณะและหน้าที่ของเมืองในยุโรปเปลี่ยนไป จำนวนเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น ค.ศ.1500 เมืองที่มีประชากรประมาณ 100,000-200,000 คน มีเพียง 4 เมือง เมื่อถึง ค.ศ.1800 เพิ่มเป็น 11 เมือง และเมืองใหญ่ที่ประชากรเกิน 200,000 คน อยู่ 5 เมือง

สมัยเรอแนนซ์นี้ระบบข้าราชการเข้าครอบงำเมืองต่าง ๆ มีกษัตริย์ปกครอง รัฐ เกิดมีเมือง ๆ หนึ่งเด่นขึ้นมาเป็นเมืองหลวงซึ่งถูกวางโครงสร้างใหม่เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจ ของรัฐบาลกลาง ต่อมาเมื่อเข้าสู่สมัยบาโรก เมืองมีลักษณะเด่นด้านที่ราศีเป็นที่ตั้งของกองทหาร ซึ่งต้องเตรียมไว้เสมอเพื่อบังกันตัว ที่พักของทหารอยู่กลางเมือง มีถนนซ้อมรอบ และคลังสรรพาวุธ ประชากรของเมืองส่วนใหญ่เป็นทหาร สมัยนี้มีการวางแผนเมืองซึ่งมุ่งป้องโขน ของชนชั้นสูง พากนี้เห็นว่าเมืองเป็นเครื่องที่พากษาจะแสดงอำนาจได้ ตั้งนั้น พากษาสามารถเปลี่ยนแปลงเมืองใหม่ตามใจชอบ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่เกิดขึ้น คือ การตัดถนนสายกว้าง (boulevard) ซึ่งชนชั้นสูงสามารถนั่งรถม้าไปตามถนนนั้นพร้อมกับมีกองทหารเดินไปข้าง ๆ เป็นการแสดงออกซึ่งอำนาจ ลักษณะอื่นของเมืองสมัยบาโรก คือ พื้นที่กว้างเป็นรูปสี่เหลี่ยม พระราชวัง อาคารสาธารณะและอนุสาวรีย์ต่าง ๆ บ่อยครั้งที่บ้านของชนชั้นกลางถูกรื้อถอนไปเพื่อ เอาพื้นที่มาสร้างพระราชวัง หรือถนนสายกว้าง กระบวนการสร้างใหม่นี้ถึงจุดสูงสุดในปารีส สมัยคริสต์ที่ 19 เมื่อพระเจ้าในปีเดียนที่ 3 ให้บุนนาคหานหนึ่งสร้างระบบถนนซึ่งออกแบบโดย เจ้าชายเพื่อควบคุมประชาชนไม่ให้คิดปฏิวัติ ถนนถูกตัดตรงและขยายกว้าง ถนนหลายพันคนใช้ ที่อยู่เพราะบ้านเรือนถูกรื้อถอนเพื่อสร้างถนน ถนนเหล่านี้ต้องหาที่อยู่ใหม่เอง หลายคนเข้าไปอยู่ ในเขตกรุงกราเซอร์ ซึ่งอยู่ทางตะวันออกและทางเหนือของปารีส

เทคโนโลยีทางทหารสมัยใหม่ทำให้ปัญหาความแออัดและความหนาแน่นของ ประชากรสูงในเมืองหนักยิ่งขึ้น เพราะต้องสร้างค่าย ป้อม คู และหอรบอย่างกว้างขวาง เพื่อ

ป้องกันการถูกโจรตีด้วยปืนใหญ่ บื้อมปราการเหล่านี้ไม่สามารถขยายอອກสู่บริเวณที่เมืองขยายออกได้ จึงมีการสร้างขึ้นเพิ่มเติมบนอาคารสมัยกลาง ทำให้เกิดความหนาแน่นของประชากรภายในกำแพงเมืองมาก กำแพงเมืองจัดเป็นเส้นแบ่งเขตเมืองและเขตชนบทเนื่องในสมัยกลาง นอกจากนี้ อาคารบริเวณนอกเขตกำแพงเมืองออกไปจะเป็นเขตท่าเรือเป็นจุดรายมากในเวลาสังคมรุ่งเรือง ผู้คนที่อาศัยอยู่แถบนั้นต้องเสียงบประมาณ และห้ามมีสิทธิที่จะมาทำลายทุกอย่างใน（笑）เมืองนี้ เพื่อตัดปัญหาไม่ให้เป็นที่อยู่อาศัยของช้าศึก ภาพที่ 8.7 แสดงความแตกต่างด้านรูปแบบถนนและป้อมปราการ

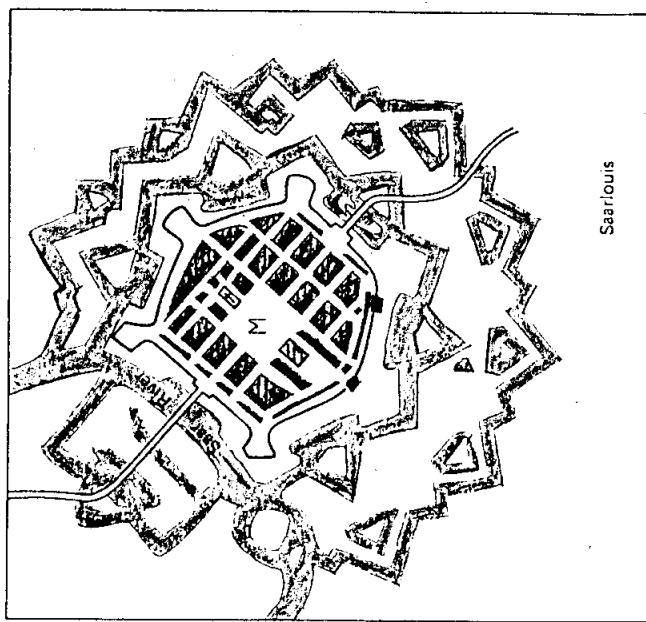
ปัจจุบันภูมิทัศน์แบบเชอแనลของส์และแบบบาใจกผสมปะปันแลดูสวยงาม ปราสาทราชวงศ์ คุณานันท์ต่าง ๆ ตั้งอยู่ใจกลางของเมืองหลักแห่ง บางแห่งกล่าวเป็นพิพิธภัณฑ์ ทำเนียบรัฐบาล ธนาคารหรือสถาบันทางการเงินอื่น ๆ มีสวนกว้างขวางซึ่งสร้างเพื่อความสุข ส่วนตัวของช้าราชการในสมัยก่อน แต่ในปัจจุบันเปิดเป็นสวนสาธารณะและเป็นที่พักผ่อนของประชาชนในเมือง

ผังเมืองแบบเชอแナンลของส์และบาใจก มีอิทธิพลมากต่อเมืองอยุธยา แม้แต่เมืองอยุธยาด้วย เช่น กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นเมืองที่ออกแบบโดยชาวฝรั่งเศสซึ่ง ลองฟอง ในช่วงเวลาที่ศิลปะบาใจกเจริญสูงสุด (ภาพที่ 8.8)

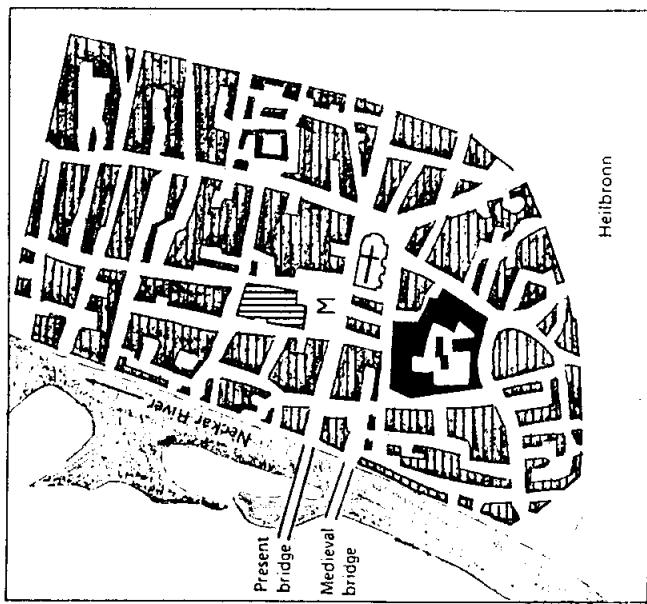
เมืองสมัยอุตสาหกรรม

หน้าที่ โครงสร้าง และภูมิทัศน์ของเมืองตะวันตกเปลี่ยนไปมากับตั้งแต่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรม ในยุคอุตสาหกรรมนี้ประชากรมาอาศัยอยู่ในเมืองมากและมีแนวโน้มว่าจะเป็นเช่นนี้ต่อไป

ความเป็นเมือง หมายถึงสัดส่วนของประชากรที่อยู่ในเมือง ก่อนสมัยอุตสาหกรรมอัตราความเป็นเมืองของประเทศตะวันตกค่อนข้างต่ำ เช่น ใน ค.ศ.1600 ในเยอรมนี ฝรั่งเศส และสหราชอาณาจักร มีประชากรเมืองร้อยละ 2 เนเธอร์แลนด์และอิตาลีร้อยละ 13 เมื่อ 200 ปีที่ผ่านมาคนนับล้านได้ย้ายถิ่นเข้าสู่เมือง อัตราความเป็นเมืองสูงขึ้นมาก เช่น ใน สหราชอาณาจักรประชากรเมืองเพิ่มจากร้อยละ 20 ใน ค.ศ.1800 เป็นร้อยละ 60 ใน ค.ศ.1890 และเป็นร้อยละ 90 ในปี 1997 หรือในสหราชอาณาจักรเพิ่มจากร้อยละ 3 ใน ค.ศ.1800 เป็นร้อยละ 51 ใน ค.ศ.1920 และปัจจุบันมีประชากรชาวร้อยละ 75 อาศัยอยู่ในเมืองและนคร เราจะเห็นความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเมืองกับความเป็นอุตสาหกรรมได้ชัดเจน เพราะสหราชอาณาจักรมีความเป็นอุตสาหกรรมมากกว่าสหราชอาณาจักร

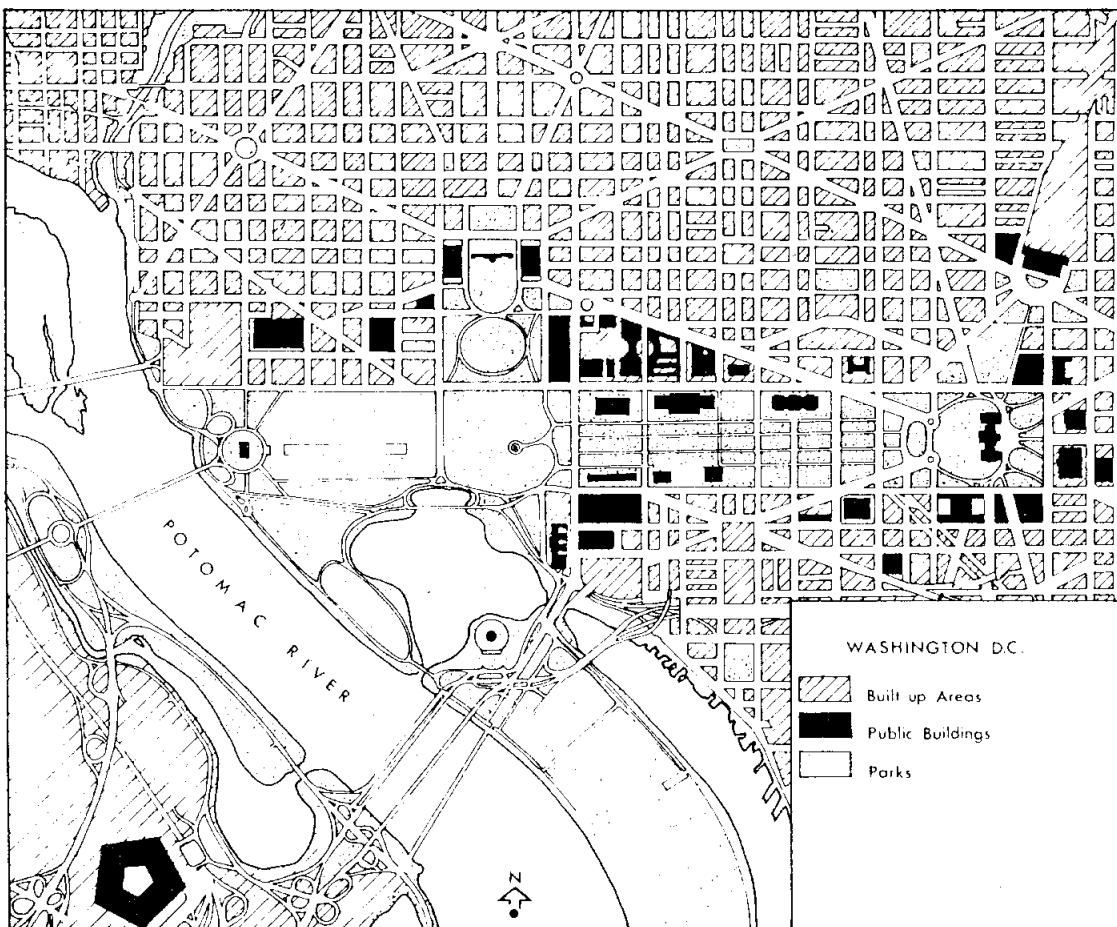

River and water fortifications
M – Marketplace

Church
Town hall
Other buildings
Present bridge
Medieval bridge

ภาพที่ 8.7 ผังเมืองในเยอรมนี 2 แห่ง คือ เมืองไฮล์บรอนน์ ซึ่งเป็นเมืองสมัยก่อน แสดงเมือง
ซาร์บูร์ก ซึ่งเป็นเมืองสมัยบาโรก ตั้งอยู่ในรัฐบา伐เรีย ประเทศเยอรมนี 14 แห่งเมืองทั้งหมด
ใน ค.ศ. 1681

ภาพที่ 8.8 ผังเมืองกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ซึ่งเป็นแบบบาลิก

ที่มา : Buchanan 1976 : 263.

เมืองตะวันตกจะให้เงินไปโดยไม่มีภาระผ่อน และเป็นการนำไปใช้ประโยชน์จากชนชั้นกรุงกรา ภารपฎิบัติอุตสาหกรรมและชั้นชั้นของนายทุนเปลี่ยนมือของสถาบันสาธารณะมาเป็นสมบัติส่วนตัว เกิดสัญลักษณ์ของเมืองขึ้นใหม่ คือ โรงงาน ทางรถไฟ สลัม สถานที่ที่เป็นตลาดเก่าถูกแทนที่โดย ธนาคาร และตลาดหุ้น เมืองแทรกแยกเป็นส่วนๆ เพราะถูกตัดโดยทางรถไฟและถูกจับจองโดยพวากค้าที่ดิน ภาระผ่อนเมืองเพื่อการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพก็หมดสิ้นลง

นอกจากนี้ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติต่อที่ดิน และอาคารบนที่ดินเมื่อมีรถไฟฟ้านส่งวัตถุดิน เช่น เหล็ก ถ่านหิน มาสู่เมืองได้ โรงงานต่างๆ เริ่มหามตัวกันเข้าเพื่อผลประโยชน์จากการกันและกัน เช่น การใช้แรงงาน เครื่องมือ หรือสถาบันการเงินร่วมกัน โรงงานจะแอดดอยู่ในเมือง รอบๆ แหล่งแรงงาน ตลาด และแหล่งเงินทุน การใช้ที่ดินหนาแน่นขึ้นทันที ในยุโรปสมัยกลางที่ดินถูกเข้าเป็นระยะเวลานาน (99 ถึง 999 ปี) และไม่มีการขาย หลังศตวรรษที่ 17 ที่ดินเบรียบเมื่อนับในสมัยอุตสาหกรรมการแข่งขันเพื่อที่ดินมากขึ้น การซื้อขายที่ดินกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันในเมือง ที่ดินแต่ละដีบเป็นของเจ้าของที่รึ่งไม่มีข้อผูกพันต่อสังคมในการตัดสินใจว่าจะใช้ที่ดินอย่างไร จึงเกิดการใช้ที่ดินผสมปะปนกันไปหมด

ประชากรที่อาศัยอยู่ในเมืองไม่จำเป็นต้องทนอยู่ในภูมิทัศน์อุตสาหกรรม วิธีการคุณภาพสมัยใหม่ โดยเฉพาะรถรางไฟฟ้าซึ่งมีประสิทธิภาพมากในศตวรรษ 1800 ทำให้ชนชั้นกลางลงทะเบียนจากเมืองไปเป็นจำนวนมาก พากເษาสามารถสร้างบ้านใหญ่ๆ มีสนามกว้างอยู่ข้างถนนที่ปลูกต้นไม้สวยงามในเขตชานเมือง จึงเกิดความแตกต่างทางสังคมระหว่างใจกลางเมืองและชานเมือง เพราะคนฐานะค่อนข้างดีเท่านั้นที่จะไปซื้อบ้านหรือสร้างบ้านนอกเมืองได้ กรณั้นในลั่นเข้ามาของผู้อ้ายถินชาวยุโรปในปลายศตวรรษที่ 19 ประกอบกับการเคลื่อนย้ายของชนชั้นกลางสู่ชานเมือง ทำให้ผู้อ้ายถินหรือชนชั้นกรุงครัวเข้าอาศัยอยู่ในเขตที่อยู่อาศัยเดิมของคนชั้นกลางซึ่งจะถูกแบ่งเป็นห้องเช่าเล็กๆ อยู่กันแออัดอย่างครอบครัว

เมกะโลปอลิส

ในศตวรรษที่ 19 เมืองเจริญเติบโตขึ้นด้วยอัตราสูงมากเพราะการรวมตัวของประชากรและการค้าในเมือง การเคลื่อนย้ายออกจากใจกลางเมืองเริ่มขึ้นตอนปลายศตวรรษ และเขตเมืองตอนในถูกครอบครองโดยการค้าและชนชั้นกรุงครัวมากขึ้น

ในศตวรรษที่ 20 มีเมืองแบบใหม่เกิดขึ้นเป็นเมืองที่แผ่กระจายไปกว้างขวาง ซึ่งเป็นผลจากการขนส่งแบบใหม่ เช่น รถยนต์ รถบรรทุก เครื่องบิน ท่อ และวิธีการสื่อสารแบบใหม่

เช่น วิทยุ โทรศัพท์ และดาวเทียม เมืองจะมีความตัวเป็นบริเวณแคบ ๆ แต่จะแผ่ขยายออกจน กว่าจะชนและกลืนกับเขตเมืองอื่น ๆ เขตเมืองจะต่อเนื่องกันเป็นระยะทางกว้างขวางนับร้อย ๆ กิโลเมตร ตัวอย่างสำคัญของรูปแบบเมืองที่เกิดขึ้นใหม่นี้พบที่ฝั่งทางตะวันออกของสหรัฐอเมริกา จากบอสตันทางเหนือสู่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ทางใต้ ซึ่งนักภูมิศาสตร์ ของ กอตเม้น (Jean Gottmann) เรียกว่า เมกะโลปอลิส (megalopolis) คำนี้ปัจจุบันใช้กันกว้างขวางหมายถึงเขต เมืองและนครใหญ่ ๆ อุปทานแน่นติดต่อกัน นอกจาก Boswash แล้วยังมีเขตอื่น ๆ อีก ได้แก่ Chipitts (Chicago-Pittsburgh); Ciloubustonis (Cincinnati-Louisville-Columbus-Dayton-Indianapolis) และ San San (San Diego-San Francisco) ในญี่ปุ่น มีอยู่ในเขตกรุงเยอรมนี ส่วนใหญ่ของ เนชอร์แลนด์ ตอนกลางของสหรัฐอเมริกา แล้วคุณแม่น้ำไปทางตอนเหนือของอิตาลี ประเทศอินเดียการพัฒนาอุตสาหกรรมมาก และมีความเป็นเมืองสูง เช่น ญี่ปุ่น ก็มีเมกะโลปอลิส เกิดขึ้นในภาคเหนือ

ลักษณะคล้ายกันของเขตเมืองใหญ่เหล่านี้คือความหนาแน่นของประชากรสูง แผ่ออกไปเป็นพื้นที่ร้อย ฯ ตารางกิโลเมตร มีการรวมตัวของเมืองที่เก่ากว่าหลายเมือง การคมนาคมโดยถนน รถไฟ เครื่องบิน และรถใต้ดิน และเขตนี้เป็นบริเวณที่มีความมั่งคั่งมีการค้า และอำนาจทางการเมือง ดังที่กล่าวแล้วว่า แหล่งดั้งเดิมของเขตเมืองใหญ่นี้อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของสหรัฐอเมริกาตั้งแต่เมลเบิร์นนิวแยมป์เบรียร์ลงมาถึงเวอร์จิเนีย ในเขตนี้ร้อยละ 20 ของประชากรอเมริกันอาศัยอยู่บนพื้นที่ร้อยละ 2. ด้วยความหนาแน่นเกือบ 300 คนต่อตารางกิโลเมตร มวลรัฐอื่น ๆ นอกเขตเมืองใหญ่นี้มีมวลรัฐใดมีความหนาแน่นเกิน 120 คนต่อตารางกิโลเมตร การที่ระดับของความเป็นเมืองบริเวณนี้สูงสะท้อนให้เห็นข้อได้เปรียบที่เป็นแหล่งเริ่ม การตั้งถิ่นฐาน พื้นที่ดังกล่าวที่จริงไม่ได้มีทรัพยากรธรรมชาติและได้มุ่งดำเนินการค้า อุตสาหกรรม และการบริการตั้งแต่สมัยแรก ๆ เมื่อแหล่งทรัพยากรดอนในอดีตสำหรับชุมชนเมืองเหล่านี้ เมืองเหล่านี้จึงเจริญเติบโตขึ้นจนเป็นแหล่งการเงินและการบริหารที่สำคัญมากในปัจจุบัน

ลักษณะแบบเมกะโลปอลิสมีข้อเสียเพราะมีปัญหามากมายเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันอย่างหนาแน่นของประชากรและกิจกรรมต่าง ๆ ปัญหาที่พบทั่วไปในเขตเมืองใหญ่มากนี้ คือ ความแออัด ราคาที่ดินสูง การสัมมูลถ่ายทางการเงิน เขตศูนย์กลางตอนในเสื่อมโทรม ความยากจน ต่างกับเขตชนเมืองซึ่งประชากรมีฐานะดีกว่า และปัญหามลภาวะอากาศและน้ำ น้ำเสียดายที่ทางแก้ปัญหานานา民族ไม่เกิดขึ้นเร็วนัก เพราะเมกะโลปอลิสมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง

คือการแยกย่อ丫头การเมือง เนื่องจากปัญหาส่วนใหญ่เป็นปัญหาระดับภูมิภาค จึงอยู่เหนืออำนาจของนายอำเภอเมืองหรือเคนตีชิงเล็กกว่า บางทีก็ข้ามเขตแคมป์รัฐ การแก้ปัญหาจะกระทำได้ต่อเมื่อมีความร่วมมือระหว่างหน่วยการปกครองต่าง ๆ และตั้งตัวแทนแห่งภูมิภาคขึ้นกว่าจะถึงเวลาหนึ่ง มาก่อนไปถึงศักดิ์คงจะเจริญเติบโตมากขึ้นและมีปัญหาเพิ่มขึ้นอีก

เราได้กล่าวถึงวัฒนาการเมืองตะวันตกแล้ว ต่อไปเราจะหันไปศึกษาการพัฒนาเมืองที่ไม่ใช่ตะวันตก

ภูมิทัศน์เมืองที่ไม่ใช่ตะวันตก

ประชากรส่วนใหญ่ของโลกอาศัยอยู่ในประเทศที่ไม่ใช่ตะวันตก และในบริเวณนี้เองที่เรามีแนวโน้มของการเปลี่ยนรูปแบบเมืองมากมาย การเปลี่ยนแปลงนี้ส่วนใหญ่เกิดจากการเพิ่มขึ้นของประชากรตามธรรมชาติ ประกอบกับอัตราการย้ายถิ่นจากชนบทสูงเมืองที่ไม่ใช่ตะวันตกหลายเมืองกำลังมีขนาดเพิ่มเป็นสองเท่าทุก ๆ 13 ปี สิ่งที่เกิดพร้อมกับการเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็วนี้ คือ ปัญหาทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม เราจะศึกษาเมืองที่ไม่ใช่ตะวันตกเพื่อให้มีความเข้าใจภูมิทัศน์เมือง กระบวนการและการดำเนินการของเมืองตีรื้อ

ก่อนอื่น เรายังคงคำนึงถึงการใช้ถ้อยคำ ควบคุมปัจจุบันเราเพียงแต่แยกง่าย ๆ ระหว่างเมืองตะวันตก กับเมืองที่ไม่ใช่ตะวันตก คำศัพท์มีขอบเขตจำกัด วัฒนธรรมตะวันตกมีอิทธิพลต่อชีวิตเมืองทั่วโลก แรกที่สุดโดยลักษณะนิคม และในปัจจุบันโดยอุตสาหกรรมแบบทุนนิยม ตัวอย่างเช่น เมืองแอฟริกันหลายเมืองถูกตั้งขึ้นในฐานะเมืองอาณานิคมให้นำหัวเสื่อมจรรยาบรรณต้องกุศลและผู้นำ เช่น ลักษณะและหน้าที่ของเมืองเหล่านี้ผูกพันกับยุโรป และตลอดช่วงเวลาที่เป็นอิสรภาพยังคงมีอิทธิพลของตะวันตกอยู่มาก ดังนั้น การเรียกเมืองเหล่านี้ว่า เมืองที่ไม่ใช่ตะวันตกจึงมีข้อจำกัดอยู่บ้าง

อย่างไรก็ตาม ถ้าเรามองข้ามอิทธิพลท่องถิ่นไปก็ไม่ถูกต้องเช่นกัน เนื่องจากเมืองเหล่านี้หลายเมืองถูกประทับไว้ด้วยวัฒนธรรมตะวันตก แต่ก็มีได้หมายความว่าพวกเขายังคงรักษาแบบเมืองตะวันตกทั้งหมด รูปแบบทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่นมีอิทธิพลต่อเมืองเหล่านี้ในลักษณะเฉพาะ แม้ว่าเมืองเหล่านี้จะประสบปัญหาคล้ายกับที่พบอยู่ในเมืองตะวันตกตาม การแก้ไขปัญหาอาจจะแตกต่างไป ตามความเป็นจริงอิทธิพลท่องถิ่นมีอยู่มากเสียจนยากที่จะพูดถึงเมืองที่ไม่ใช่ตะวันตกอย่างรวม ๆ เป็นประเภทเดียว เราจึงจำเป็นต้องศึกษารายละเอียดเพื่อให้ทราบว่าเมืองในที่ต่าง ๆ เช่น แอฟริกากับเอเชีย แตกต่างกันอย่างไร

แบบจำลองเมืองที่ไม่ใช่ตะวันตก

ในตอนก่อนที่กล่าวถึงวิวัฒนาการของภูมิทัศน์เมืองตะวันตกเราสามารถแยกให้เห็นเป็นช่วงเวลาเช่นๆ เช่น สัญญาณ และสมัยอุตสาหกรรม แต่สำหรับเมืองที่ไม่ใช่ตะวันตกยากที่จะทำเช่นนั้น เพราะอิทธิพลของห้องถีนสำคัญมากและประวัติศาสตร์ของเมืองก็แตกต่างกันไป เรายังแยกแบบจำลองเมืองที่ไม่ใช่ตะวันตกออกกว้าง ๆ เป็น 3 แบบ เพื่อแสดงขั้นตอนของวิวัฒนาการของเมือง

แบบจำลองแรก คือ เมืองดั้งเดิม (indigenous city) หมายถึงเมืองที่เกิดจากอิทธิพลของห้องถีนโดยแท้ไม่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลตะวันตกเลย ตัวอย่างเช่นเมืองอิสลามแรก ๆ ในแอฟริกาที่ตั้งขึ้นในศตวรรษที่ 11 หรือเมืองก่อนสมัยอาณาจักรนิคมของเม็กซิโกและอเมริกากลาง

แบบจำลองที่สอง คือ เมืองอาณานิคม (colonial city) หมายถึงทั้งเมืองที่ตั้งโดยล้วนอิทธิอาณาจักรนิคมและเมืองที่มีก่อนอาณาจักรนิคมหรือเมืองดั้งเดิมซึ่งโครงสร้างเมืองที่ปราการอยู่ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากการแสวงหาอาณาจักรนิคมของประเทศตะวันตก เมืองประเภทนี้มีอยู่มากมายและกระจายกันกว้างขวางกว่าเมืองดั้งเดิม

แบบจำลองที่สาม คือ เมืองเกิดใหม่ (emerging city) เป็นเมืองที่เกิดขึ้นในสมัยปัจจุบัน คือ ชุมชนเมืองของประเทศกำลังพัฒนา

เมืองที่ไม่ใช่ตะวันตกอาจจะผ่านขั้นตอนตามลำดับแบบจำลองทั้งสามหรือไม่ก็ได้ บางเมืองในโลกไม่เกี่ยวข้องกับล้วนอิทธิอาณาจักรนิคมเลย เช่น คานูญ ในอฟกานิสถาน บางเมืองในปัจจุบันก็ยังคงมีลักษณะเป็นเมืองอาณาจักร เช่น อ่องกง และบางเมืองก็เป็นเมืองที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อสองศตวรรษก่อนนี้เอง ซึ่งไม่ได้เป็นทั้งเมืองดั้งเดิมหรือเมืองอาณาจักรนิคมมาก่อน

เมืองดั้งเดิม

เมืองดั้งเดิมเกิดขึ้นโดยไม่มีการติดต่อกับอิทธิพลตะวันตก ส่วนมากจะมีอยู่เก่าแก่กว่าสมัยอาณาจักรนิคมของยุโรป อาจจะมีเมืองไม่กี่แห่งตั้งก่อตัวแล้วที่จะไม่ได้รับอิทธิพลของภูมิทัศน์และโครงสร้างของสมัยอาณาจักรนิคมในเวลาต่อมา

ถ้าดูภาระจะยังคงต้องแบ่งออกตามเมืองดั้งเดิมก่อนสมัยอาณาจักร ฯ อาจจะเห็นแหล่งกำเนิดเมืองในโลกใหม่จำกัดอยู่ในเม็กซิโก อเมริกากลาง และที่สูงแอนดีส ในแอฟริกาจะมีเมืองเล็ก ๆ ทางตะวันตก มีเมืองอิสลามอยู่ทางเหนือ และมีเมืองเล็ก ๆ บริเวณที่สูงทางตะวันออกซึ่งเกี่ยวข้องกับอาณาจักรอาณาจักรอาณาจักร เช่น กัมพูชา ที่ทวีปส่วนใหญ่ไม่มีการตั้งถิ่นฐานแบบ

เมืองเลยจนถึงสมัยอาณานิคมยุโรป เอเชียนเมืองดังเดิมมากที่สุดตั้งแต่ภูมิภาคตะวันออกไกล ปากีสถาน จินดี ไปจนถึงจีนและญี่ปุ่น แหล่งที่มีจำนวนเมืองน้อยที่สุดของทวีปคือเอเชียตะวันตกเฉียงใต้

ภูมิทัศน์และโครงสร้างของเมืองดังเดิมคล้ายกับลักษณะของเมืองตะวันตก สมัยกลางที่อธิบายไปแล้ว บางคราวอาจจะได้ยังว่าเมืองต่าง ๆ สามารถจัดกลุ่มเป็นแบบจำลอง เมืองก่อนสมัยอุตสาหกรรม (preindustrial urban model) ซึ่งหมายความว่าเมืองทั้งแบบตะวันตก และไม่ใช่ตะวันตกก่อนสมัยอุตสาหกรรมมีความคล้ายคลึงกันทางด้านรูปร่างและเขตหน้าที่

ภูมิทัศน์ของเมืองดังเดิมประกอบด้วยรูปแบบถนนแคบและคงโครงสร้างขึ้นเพื่อ เป็นทางเกวียนและทางเดินเท้า และแสดงถึงการพัฒนาอย่างช้า ๆ ไม่มีการวางแผนเมือง การใช้ ที่ดินมีผสมปะบันกันโดยเฉพาะสำหรับบ้านเมืองอาณา尼คและเมืองเกิดใหม่ ที่อยู่อาศัยและที่ ทำงานมีความอยู่ในอาคารสูง 1-2 ชั้น ร้านค้าจะอยู่ใกล้ถนน ส่วนที่อยู่ด้านหลังหรืออยู่ข้างบน

สิ่งที่เหมือนกับเมืองสมัยกลาง คือ มีการรวมกลุ่มของกลุ่มอาชีพและชาติพันธุ์ เช่น พ่อค้าเงินอาชีพรวมอยู่บนถนนหนึ่ง ช่างทองอีกถนนหนึ่ง แต่กิจกรรมหลายอย่างไม่มีที่ ตั้ง固定เรียกว่ากิจกรรมลอย (floating activities) สินค้าจะตั้งขายในสภาพรถเข็นตามถนนหรือ อาจมีที่ตั้งประจำในตลาด ลักษณะกิจกรรมลอยที่ซึ่งพบมากในเมืองเกิดใหม่ปัจจุบัน คือชาว เมืองซึ่งใช้ที่อยู่นับพันคนอาศัยอยู่ตามข้างถนน

กลุ่มชาติพันธุ์อาชีพครอบครองพื้นที่บางแห่งเกิดเป็นจุดรัสโดยเฉพาะช่องคลาย หมู่บ้านกึ่งปักครองตั้งอยู่ในเมือง ดังเช่นที่พับในเมืองอิسلامซึ่งมีจุดรัสของคนผิวสี คน คริสต์เดียนหรือพ่อค้าต่างชาติซึ่งมักจะถูกจำกัดอยู่เฉพาะบางพื้นที่ในเมือง

ใจกลางเมืองจะเป็นตลาดหรือบาزار ศาสนสถาน อนุสาวรีย์ อาคารโรงพยาบาล และที่อยู่ของชนชั้นปักครอง ทำให้มีประชากรหนาแน่นมากตระหนัก มากกว่าบริเวณรอบ ๆ เมื่อเคลื่อนออกจากศูนย์กลางจะพบว่าสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมค่อนข้าง ลดลง คน ยากจนจะอยู่ใกล้ชานเมือง และอาจพบผู้ด้อยค่าในเมือง หรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังไม่สมก.SwingConstantsลีน อยู่บริเวณนั้น เช่นกัน

แบบจำลองของโครงสร้างทางสังคมของเมืองซึ่งมีผู้ปักครองอยู่กลางเมืองและ คนจนอยู่รอบนอกนี้ มักจะถูกเรียกว่าแบบจำลองก่อนสมัยอุตสาหกรรม แบบจำลองนี้มิใช่ว่าใช้ ได้เฉพาะกับเมืองดังเดิมที่ไม่ใช่ตะวันตกเท่านั้น แต่ยังเป็นรูปแบบสังคมของอเมริกาเหนือจนถึง

สมัยที่รัฐไฟและรถรางไฟฟ้า ทำให้ประชาชนเดินทางออกไปอยู่ชานเมืองได้สะดวกขึ้น ในคริสต์ศักราชที่ 19

ปัจจุบันมีเมืองอยู่น้อยแห่งที่จัดเข้าลักษณะเมืองดังเดิมนี้ เพราะเมืองส่วนมากถูกเปลี่ยนไปโดยลักษณะนิคมของยุโรป ดังจะได้เห็นจากแบบจำลองชนิดต่อไป

เมืองอาณานิคม

เมืองอาณานิคม โดยนิยามคือ เมืองบริหารและเมืองการค้าพื้นที่ของอิฐก่อสร้าง ไม่ใช่สถาปัตยกรรมที่มีลักษณะลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งคือการแยกระหว่างกิจกรรมอาชญากรรมกับกิจกรรมดั้งเดิม

ในการสร้างเมืองอาณานิคมนั้น ชาวยุโรปอาจสร้างขึ้นในบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่แล้ว หรือในบางกรณีก็อาจสร้างเมืองใหม่ขึ้นไปเลย แต่เมืองเดิม ซึ่งกรณีหลังนี้มีอยู่อังกฤษสร้างนิวเดลีขึ้นตรงข้ามเมืองเก่าซึ่อ เดลี และปัจจุบันทั้งสองเมืองยังคงแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างเมืองอาณานิคมกับเมืองดั้งเดิม ในเมืองเดลีเก่า ความหนาแน่นของประชากรประมาณ 200 คนต่อ 4,000 ตารางเมตร ซึ่งเกิดจากฐานะทางลักษณะของเมืองที่ไม่ได้ส่วนใหญ่เป็นชาวอาณานิคม แต่เมืองใหม่กับชาวอาณานิคมมีความหนาแน่นประมาณ 15 คน เมืองใหม่มีถนนกว้าง มีสนามรอบ ๆ บ้านหลังใหญ่ของผู้บริหาร มีสวนสาธารณะ และอาคารรัฐบาลที่ตั้งตระหง่านสีเหลือง ทั้งหมดนี้ทำให้คิดถึงสมัยโบราณในอียิปต์ แต่เมืองเดลีก็มีความแตกต่างอย่างมาก เช่น ไม่มีสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก และความเป็นเช่นนั้น เพราะลักษณะของยุโรปส่วนใหญ่เกิดพร้อมกับสมัยโบราณ ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่เมืองอาณานิคมจะมีผังเมืองคล้ายคลึงกับเมืองสมัยโบราณ

เมืองโบราณในยุโรปถูกใช้แสดงถึงความเจริญทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่เมืองอาณานิคมที่เรื่องกัน ถนนสายใหญ่กว้างถูกสร้างแทนที่แหล่งที่อยู่อาศัยของชนพื้นเมือง มีการสร้างอนุสาวรีย์ใหญ่ ๆ และการคงอยู่ของโครงสร้างอิฐในหมู่บ้าน ชาวยุโรปอาศัยอยู่ในบ้านดงกิ่ง เป็นสิ่งเดือนใจคนท้องถิ่นถึงผู้ปกครองคนใหม่ ผู้ปกครองใช้สถาปัตยกรรมและผังเมืองเพื่อเน้นสถาปัตยกรรมและภูมิศาสตร์

เมืองอาณานิคมที่สร้างขึ้นใหม่ มักจะเป็นแบบมาตรฐานเดียวกัน เช่น เมืองที่เป็นทุกเมืองในโลกใหม่สร้างตามกฎหมายซึ่งร่างใน ค.ศ.1573 กฎหมายดังกล่าวกำหนดลักษณะของเมืองไว้ เช่น มีพลาชา มีถนนกว้างและทางไปได้บ้าง รูปแบบถนนกว้างนี้ควรมีศูนย์กลางอยู่ที่วิหาร และพลาชา และเขตบ้านของแต่ละคนควรมีกำแพงกัน ถ้าเป็นระดับชุมชน

เลือกให้มีพลาซานาดเล็กลง และมีใบสัตว์ ทั้งนี้ เพื่อให้กระจายการสั่งสอนศาสนาออกไปให้ได้ทั่วเมืองใหม่ แนวทางการสร้างเมืองของชาวสเปนมีความคล้ายคลึงกับภูมิปัญญาที่ใช้โดยชาวโรมันหลายอย่าง

ฟรังเศสและสมหาราชอาณาจักรก็ใช้รูปแบบถนนตัดตรงเป็นตารางเป็นพื้นฐานในการสร้างเมืองอาบานานิคเมืองกัน จะพบได้ในเมืองอาบานานิคทั้งในแอฟริกาและเอเชีย สมาร์ต อเมริกาก็กระจายเมืองอาบานานิคไปในประเทศขนาดที่มีการบุกเบิกไปทางตะวันตก เมืองมีลักษณะเช่นเดียวกับเมืองอื่น ๆ คือมีการวางผัง ถนนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เป็นรูปแบบถนนเรียบ ๆ มีระเบียบเรียบมากกับท่าเรือเป็นผู้ริเริ่มการตั้งถิ่นฐานในตอนแรก สามารถขยายออกง่าย และมีประสิทธิภาพมากสำหรับการวางผังเมืองอาบานานิค

ลักษณะสำคัญอีกอย่างหนึ่งของเมืองอาบานานิคคือ ภูมิทัศน์ที่แสดงการแบ่งเขตหน้าที่ชัดเจนกว่าเมืองดั้งเดิมก่อนสมัยอาบานานิค เมืองอาบานานิคมีเขตการใช้ที่ดินต่าง ๆ แยกจากกัน ถ้าเป็นเขตการค้าก็จะมี โรงเก็บสินค้า 蹴ธิอิ โรงจานาเล็ก ๆ ถ้าเป็นเขตบริหารก็จะมีอาคารรัฐบาล คุณานิคมของผู้ปักครอง ธนาคาร บริษัทประกันภัย และอนุสาวรีย์ ป้อมครั้งที่ เขตการค้าปลีกจะเจริญขึ้นไปสู่เขตที่พักอาศัย ประกอบด้วยร้านค้าใหญ่เล็ก นี้เป็นรูปแบบการใช้ที่ดินต่างหากที่พับในเมืองดั้งเดิมเช่นเมืองลากาด เกวียน และบ้านพ่อค้าอยู่กระจายเพื่อสนองความต้องการสินค้าปลีกในท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป เมืองอาบานานิคมีลักษณะสำคัญ คือ ประการแรก ถ้าเมืองนั้น ถูกสร้างไก่สัมเมืองที่มีอยู่แล้ว เมืองทั้งสองจะมีรูปร่างลักษณะและเขตหน้าที่ต่างกันมาก ความแตกต่างนี้ไม่ใช่เป็นเฉพาะทางภาษาพหานัน แต่จะแยกกันทางสังคมด้วย ลักษณ์อาบานานิค เป็นโครงสร้างอันชาติคุณวัฒนธรรมอื่น ดังนั้น ความแตกต่างของชนชั้นจะปรากฏอยู่ทั่วทุกลักษณะของเมือง ตัวอย่างในบูรบันไดแก่ เดปทาวน์ ในแอฟริกาใต้ ซึ่งยังคงมีประเพณีแบบอาบานานิคโดยการใช้นโยบายกีดกันผิว (apartheid) ประการที่สอง เมืองอาบานานิคมักถูกสร้างเป็นแบบแปลนมาตรฐานและมักจะมีรูปแบบตารางหมากรุก ประการที่สาม เมืองอาบานานิคมีการแบ่งเขตหน้าที่ชัดกว่าเมืองดั้งเดิม ซึ่งเป็นผลมาจากการปักครอง และการค้าของเมือง และจากความแตกต่างทางสังคมระหว่างรัฐบาลและพื้นเมืองกับวัฒนธรรมของผู้ปักครอง

เมืองเกิดใหม่

เมื่อสิ้นสุดสมัยอาณานิคมและการเคลื่อนไหวเพื่อเป็นอิสระทางการเมืองและเศรษฐกิจแล้ว เมืองที่ไม่ใช่ตะวันตกจะเข้าสู่สมัยของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เมืองต่าง ๆ มักเป็นศูนย์กลางการเปลี่ยนแปลง คนบันลือคนย้ายถิ่นสูเมืองเพื่อหาชีวิตที่ดีกว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจซึ่งรวมกันอยู่ในและรอบ ๆ เมืองเปลี่ยนทิศทางจากตลาดภายนอกสู่ตลาดท้องถิ่น ความไม่สงบทางการเมืองและสังคมความอยู่ในเมือง ดังนั้น เมืองแบบนี้จะไม่แน่นอน ยังคงอยู่ระหว่างการฟอร์มตัว

ผู้รู้บางคนคิดว่าเมืองที่ไม่ใช่ตะวันตกจะมีประสบการณ์ช้าอยกับประสบการณ์ การเปลี่ยนแปลงของเมืองตะวันตกเมื่อเมืองตะวันตกผ่านกระบวนการเป็นอุตสาหกรรมอย่างไรก็ตามแม้จะมีความคล้ายคลึงกัน แต่ก็มีความแตกต่างกันมากกว่า วิลเลียม แฮนซ์ (William Hance) เรียนถึงความแตกต่างระหว่างความเป็นเมืองในแอฟริกาปัจจุบัน กับความเป็นเมืองที่เกิดขึ้นในยุโรปสมัยก่อน ข้อสรุปของเขากล่าวว่าได้กับเมืองเกิดใหม่ในเชิงและลักษณะมิริغا

แรกที่เดียวแฮนซ์กล่าวว่า การขยายตัวของประชากรในเมืองแอฟริกาวัดเร็วกว่าในยุโรป ทั้งนี้ เกิดจากการเพิ่มเติมของครอบครัวตึ่งมีอัตราสูงมาก กับอัตราการย้ายถิ่นสูเมืองซึ่งสูงมากเช่นกัน และแม้ว่าประชากรจะพากันมานานงานทำในเมืองก็ตาม แฮนซ์ให้เห็นว่า สหสมพันธ์จะห่วงการขยายตัวของเศรษฐกิจกับความเป็นเมืองน้อยกว่ายุโรป เมืองมีขนาดใหญ่ขึ้นไม่ใช่เพียงงานในเมืองดึงดูดคนงาน แต่เพริ่งสภาพในชนบทดูเดิมที่ ประชาชนจึงจากมาด้วยความหวังว่าชีวิตเมืองคงตื้นเล็กน้อย จึงทำให้เกิดการหางงานในเมืองมาก ปกติประมาณร้อยละ 25 ของแรงงานจะไม่มีงานทำ ในยุโรปห่วงศตวรรษที่ 19 ประชากรสามารถย้ายถิ่นไปสู่โลกใหม่เพื่อหาที่อยู่และงาน แต่ในประเทศกำลังพัฒนาไม่มีที่หลบไปให้นอกจากเมืองซึ่งเป็นความหวังสุดท้าย

แฮนซ์กล่าวต่อไปว่า เมืองเกิดใหม่มีความผูกพันกับดินแดนตอนในของห้องถิ่นน้อยกว่าเมืองยุโรป เมืองเหล่านี้อาศัยวัตถุดิบจากโลกภายนอก หมายความว่าชนบทห้องถิ่นถูกตัดออกจากภาระพัฒนาซึ่งจะทำให้คนชนบทมีงานทำ เป็นภารกิจที่ไม่ดี คนจะลี้ภัยชนบทไปสู่เมืองจนกว่าจะมีงานให้ทำ จึงเป็นภารายกที่จะพัฒนาการลังงานในชนบททราบเท่าที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจยังคงรวมตัวอยู่รอบ ๆ เมืองเท่านั้น

จำนวนผู้เข้าร่วมกับการวางแผนงานอย่างกว้างขวางนำไปสู่ความกดดันด้านที่อยู่อาศัยภาคฤดูร้อน รัฐบาลมักจะไม่สามารถสร้างโครงการที่อยู่อาศัยได้ทัน ดังนั้น ประชากรจึงสร้างบ้านที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือแหล่งเสื่อมโทรมขึ้น ในลิมา ประเทศเปรู ประชากรเมืองรวมร้อยละ 25 อาศัยอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรม ในราคารถสุรปะเทศเวเนซุเอลา ประมาณร้อยละ 35 ในเมืองเกิดใหม่ของแอฟริกาและเอเชียมีตัวเลขคนที่อาศัยในแหล่งเสื่อมโทรมประมาณนี้

แหล่งเสื่อมโทรมดังกล่าว นักจะเริ่มด้วยการเป็นแหล่งรวมของเพิงที่สร้างจากวัสดุหลายอย่างคือดิน ไม้ หิน มีสภาพดีขึ้น มีทางเดินเชื่อมระหว่างบ้าน มีสวนผัก มีน้ำและไฟฟ้า แต่เป็นการลักษณะใช้ ก็อกประปาจึงมีอันเดียวแต่ให้กันหลายบ้าน ในขั้นสุดท้าย กิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น หัตกรรมหรือช่างฝีมือ จะเกิดขึ้นในแหล่งนี้

รัฐบาลปฏิบัติต่อแหล่งเสื่อมโทรมหลักแบบ บางแห่งก็ทำลายอย่างรวดเร็วไปใช้เพียงแต่ เพราะบ้านเหล่านี้มีค่าใช้จ่ายมากเท่านั้น แต่เพื่อให้การย้ายถิ่นสูงเมืองลดลงด้วย เหตุผลคือถ้าแหล่งอาศัยถูกทำลาย คนจะย้ายถิ่นมาอยู่ลง เพราะทราบว่าที่อยู่อาศัยในเมืองจะเป็นที่อยู่เพียงชั่วคราว ในทางตรงข้าม รัฐบาลบางแห่งไม่สนใจแหล่งเสื่อมโทรมเลย กลับมีความเห็นว่าแหล่งนี้เป็นทางแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยภาคฤดูร้อนในเมืองที่ดี ในขณะนี้มีโครงการบ้านบางส่วน (site and service) ซึ่งจัดทำแหล่งที่ดีที่สุดให้ ผู้ที่หวังจะอาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นจะได้รับเงิน 50 เหรียญ เพื่อซื้อวัสดุที่จำเป็นในการสร้างบ้านง่าย ๆ จำพวกชิ้นส่วนสำหรับพื้น และสังกะสีสูงฟุกสำหรับหลังคา นอกเหนือจากนั้นผู้อยู่อาศัยก็จัดหาเอาเอง รัฐบาลคาดหวังว่าบ้านของพากนี้จะดีขึ้นเมื่อพากเข้ามีงานทำและได้รับเงินเดือนประจำ

แหล่งเสื่อมโทรมนี้เป็นส่วนสำคัญของภูมิทัศน์เมืองเกิดใหม่ ไม่ร่านโดยอย่างรัฐบาลจะให้คองไวน์หรือทำลายก็ตาม แหล่งดังกล่าวครอบคลุมพื้นที่กว้างทั้งภายนอกและภายในศูนย์กลางเมือง สาขาระบบทั้งหมดมักถูกยึดครองด้วย และบางครั้งการตั้งถิ่นฐานแบบนี้จะแพร่ขยายออกสู่บริเวณที่แต่เดิมไม่มีใครต้องการ เช่น ที่ริมน้ำ หรือริมแม่น้ำ เนื่องจากน้ำของเมืองที่กำลังเกิดใหม่มีภัยธรรมชาติ นอกเหนือไปจากแหล่งเสื่อมโทรมดังกล่าว ที่นี่มักเป็นแหล่งที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจใหม่ ๆ จึงมักเห็นภูมิทัศน์จำพวกโรงงาน โกดังสินค้า เมื่อมีเงินจากรัฐบาลก็จะมีการสร้างอพาร์ทเม้นท์สูง ๆ ขนาดใหญ่อยู่ใกล้ ๆ สำหรับเป็นที่อาศัยของคนงาน นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มว่าจะเกิดแหล่งชานเมืองของชนชั้นกลางขึ้น เนื่องจากมีงานในเขตรอบนอกเมืองสำหรับพากที่จัดเป็นคันนาณระดับสูง และเนื่องจากปัจจัยผลักดันให้คนฐานะค่อนข้างต้องออกจากใจกลางเมือง เช่น เสียงรถยนต์ อากาศเป็นพิษ ความแออัด แหล่งนี้ทำให้ใจกลาง

เมืองไม่น่าอยู่อาศัย ดังนั้น คนที่สามารถหาบ้านใหม่ได้ก็จะย้ายออกไป ปรากฏการณ์นี้คล้ายกับการขยายสู่เขตชานเมืองของเมืองในเมริกาเหนือเมื่อทศวรรษก่อน ๆ

ที่คล้ายคลึงกับประสบการณ์ของเมืองอีกอย่างหนึ่งก็คือ บ้านใหญ่ ๆ ก่อสร้างเมืองซึ่งเคยเป็นของชนชั้นกลางที่ย้ายถิ่นออกไป จะถูกแบ่งเป็นห้องเช่าขนาดเล็กสำหรับคนภายในได้น้อย ที่ซึ่งเคยเป็นที่อยู่ของคนชั้นกลางเพียงครอบครัวเดียว ก็กลายเป็น 6-7 ครอบครัว รูปแบบที่เปลี่ยนไปนี้จะนำไปสู่ความแตกต่างทางสังคมและลักษณะชุมชนสื่อมิตร อย่างที่เป็นในเมืองเมริกันหรือไม่นั้น ต้องรอคุ้ต่อไป

อย่างไรก็ตามเมืองที่ไม่ใช่ตะวันตกไม่จำเป็นต้องมีประสบการณ์ช้าอยตามแบบประสบการณ์ของเมืองตะวันตก เมนฯจะเห็นความคล้ายคลึงระหว่างเมืองในเมริกาเหนือกับเมืองเกิดใหม่ก็ตาม ยังคงมีความแตกต่างบางประการ เช่น เมืองเกิดใหม่อาจมีวัฒนาการโดยตรงจากทางเท้าและเกวียน สูรุดยนต์และรถบัสทุก โดยข้ามการใช้รถรางไฟฟ้าหรือรถไฟฟ้าเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการภารกิจเมืองตะวันตก

นโยบายของชาติซึ่งตั้งกันอาจมีผลต่อเมืองเกิดใหม่ เช่น จีนเป็นหนึ่งในบรรดาไม่ใช่ประเทศที่พยายามรักษาการเติบโตของเมือง ใน ค.ศ. 1963 เมื่อผู้นำจีนตัดสินใจหยุดยั้งการเติบโตของประชากรเมือง รัฐบาลกำหนดให้คนหนุ่มสาวอาศัยอยู่ในชนบททำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางประชากรของประเทศไปมาก เมื่อถึง ค.ศ. 1973 ประชากรชาว 25 ล้านคนตั้งถิ่นฐานใหม่อย่างถาวรในหมู่บ้านชนบท การวางแผนโดยนโยบายเช่นนี้มีผลต่อเมืองรัฐบาลที่เข้มแข็งมีอำนาจเต็มขาด เป็นสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ ดังนั้น จึงมีอำนาจบังคับประชากรเมืองได้ การตัดสินใจเกี่ยวกับลักษณะและที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจอาจมีผลต่อรูปแบบเมืองของประเทศมาก

สรุปว่า อนาคตของเมืองเกิดใหม่ยังไม่เห็นชัด ที่แน่ ๆ ก็คือปัญหาที่เมืองไม่ใช่ตะวันตกประสบอยู่เป็นปัญหาสำคัญ ๆ ที่โลกเผชิญอยู่ วิธีแก้ไขบางอย่างอาจมาจากการประสบการณ์ของตะวันตก แต่ส่วนมากไม่เป็นเช่นนั้น การแก้ไขจะเป็นห้องถิ่นซึ่งคิดมาเพื่อชุดมุ่งหมายเฉพาะ เมืองเกิดใหม่จึงอาจไม่เป็นไปตามรูปแบบของเมืองตะวันตกได้ อาจจะเกิดภูมิทัศน์ใหม่และมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์

นิเวศวิทยาที่ตั้งของเมือง

หัวข้อนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นประโยชน์ต่อการเข้าใจลักษณะที่ตั้งของเมือง โดยดูว่าวัฒนธรรมต่าง ๆ ใช้และเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมธรรมชาติอย่างไรระหว่างที่พัฒนาเมือง เหตุผลว่าปฎิกริยาภัยกับสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นสองทาง คนเราอาจตอบโต้ลักษณะธรรมชาติต่าง ๆ และคนเราอาจเปลี่ยนแปลงลักษณะเหล่านั้นเพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของตน

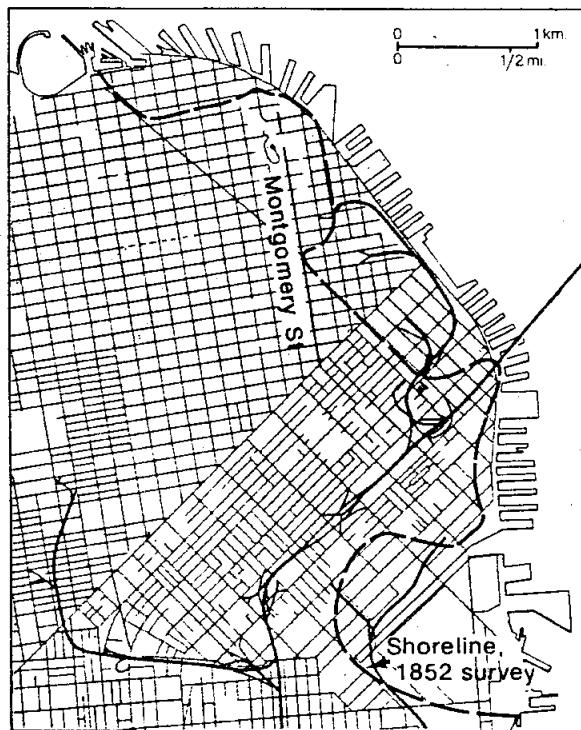
ที่ตั้งทางกายภาพและทำเลสัมพันธ์

ที่ตั้งของเมืองประกอบด้วยที่ตั้งทางธรรมชาติหรือกายภาพ (site) กับทำเลสัมพันธ์ (situation หรือ relative location) ที่ตั้งทางธรรมชาติมีความสำคัญพอสมควรต่อการเดินทางของชุมชนเมือง ปารีสมีศูนย์กลางเดินอยู่ที่เกาะเล็ก ๆ กลางแม่น้ำแซน ซึ่งมีรือได้เปรียบด้านการป้องกัน ใกล้จุดลงเรือของแม่น้ำแซนเป็นเนินเขาด้านข้างเป็นผาชันซึ่งเป็นปราการธรรมชาติ เมืองเวนิสก็ตั้งอยู่บนหมู่เกาะเพื่อประโยชน์ในด้านการป้องกัน ผู้สร้างเมืองจะเลือกที่ตั้งทางธรรมชาติแบบต่าง ๆ เช่น เกาะ เนินเขา ช่องเขา ที่ราบริมน้ำลึก เพื่อประโยชน์ต่าง ๆ

ทำเลสัมพันธ์ของเมืองมีความสำคัญกว่าที่ตั้งทางธรรมชาติ ปารีสตั้งอยู่ตรงจุดรวมของเส้นทางขนส่งทางบกและทางน้ำ เอเอนส์ติบิโตซึ่งเพราร์เป็นเมืองสำคัญของรัฐและมีที่ตั้งทางยุทธศาสตร์ใกล้ทางน้ำในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เวนิสสูงเอื่องได้เพราร์มีที่ตั้งทางธรรมชาติและทำเลสัมพันธ์อยู่ทางตอนใต้ของทะเลเมดิเตอร์เรเนียนที่เข้าไปยังทวีปยุโรป และเป็นศูนย์กลางการค้าคมนาคมทางบกจากทางตะวันตกทางเหนือ และทางตะวันออก (Broek and Webb 1978 : 333)

เมื่อเวลาผ่านไปและเมืองเติบโตขึ้นที่ที่ตั้งทางธรรมชาติและทำเลสัมพันธ์อาจจะเปลี่ยนแปลงไป ที่พบมากคือการเปลี่ยนแปลงทำเลสัมพันธ์ เช่น เมืองแซนแฟรงซิสโกเป็นตัวอย่าง เมืองนี้ทำเลสัมพันธ์หรือที่ตั้งในภูมิภาคเป็นที่รวมเส้นทางขนส่งทางน้ำที่มาจากการชุมชนที่เล็กกว่าบันอีกฝั่งหนึ่ง จึงอาจเป็นจุดชนถ่ายสินค้าจำนวนมากและไซส์ตัว สู่เส้นทางการค้าของโลก ต่อมาทั้งที่ตั้งทางกายภาพ และทำเลสัมพันธ์ ของเมืองได้เปลี่ยนแปลงไป ระหว่างยุคต้นของค่า อ่าวเล็ก ๆ นั้นถูกตัดเพื่อเป็นที่รับสำหรับสร้างโรงเก็บสินค้า และเพื่อขยายท่าเทียบเรือใหม่ ไปสู่บริเวณอ่าวที่เล็กกว่า บริเวณอ่าวที่ถูกตัดปัจจุบันเป็นศูนย์กลางธุรกิจ (CBD) ของเมือง (ภาพที่ 8.9) เมื่อรูปแบบการค้าและเทคโนโลยีการขนส่งพัฒนาขึ้น ทำเลสัมพันธ์เดิมที่เคยเป็นเพียงจุดข้ามอ่าวก็ถูกแทนที่โดยบทบาทใหม่ของเมืองในด้านการบริการแก่เมือง และ

ชุมชนในเขตชุ่ดท่อง ในสมัยนั้นการเข้าถึงแม่น้ำสายสำคัญสองสายที่น้ำไปสู่เมือง ประกอบกับการเข้าถึงเส้นทางการค้าของโลกเป็นลักษณะสำคัญของทำเลสมพันธ์ของเมืองนี้ แต่เมื่อสามทศวรรษที่แล้ว ทำเลสมพันธ์ของแซนแฟร์นซิสโก ก็เปลี่ยนไปมาก เพราะไม่ใช่เมืองท่าสำคัญบนอ่าวอิกต่อไป การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีเข้าสู่สมัยของสินค้าที่บรรจุคอนเทนเนอร์ และเป็นมาตรฐานเพื่อความสะดวกในการขนส่งเกิดขึ้นที่เมืองโกลเดนเรล์ ซึ่งเป็นเมืองคู่แข่งบนอ่าวฝั่งตรงข้าม ทำให้แซนแฟร์นซิสโกลดลงความสำคัญในฐานะเมืองท่าลง เนื่องจากโกลเดนร์ ปรับตัวต่อการขนส่งสินค้าดังกล่าวได้ก็เพราะมีการถอนท่อรั่วให้มีพื้นที่กว้างสำหรับขนสินค้าขึ้นลง และเก็บคอนเทนเนอร์ได้

ภาพที่ 8.9 ย่านธุรกิจการเงินของแซนแฟร์นซิสโก ตั้งอยู่ติดกับชายฝั่งแม่น้ำยังคงเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปมาก แต่สถาบันการเงินยังคงตั้งอยู่บนถนนม่อนต์โคเมอร์เช่นเดิม

ลักษณะสิ่งแวดล้อมทางกายภาพสำคัญต่อที่ตั้งของเมือง เมืองต่าง ๆ มีหน้าที่แตกต่างกัน เช่น ทางด้านการป้องกัน คือต้องมีการเลือกที่ตั้งในลักษณะกายภาพแบบหนึ่ง ที่ตั้งของเมืองในปัจจุบันหลายเมืองเกิดจากข้อได้เปรียบด้านที่ตั้งทางกายภาพโดยเฉพาะ ในอดีตความต้องการด้านการค้า และการป้องกันมีความสำคัญมาก เรายจะแยกประเภทของที่ตั้งเมืองตามจุดประสงค์ทั้งสองอย่างนี้

ที่ตั้งด้านการป้องกัน

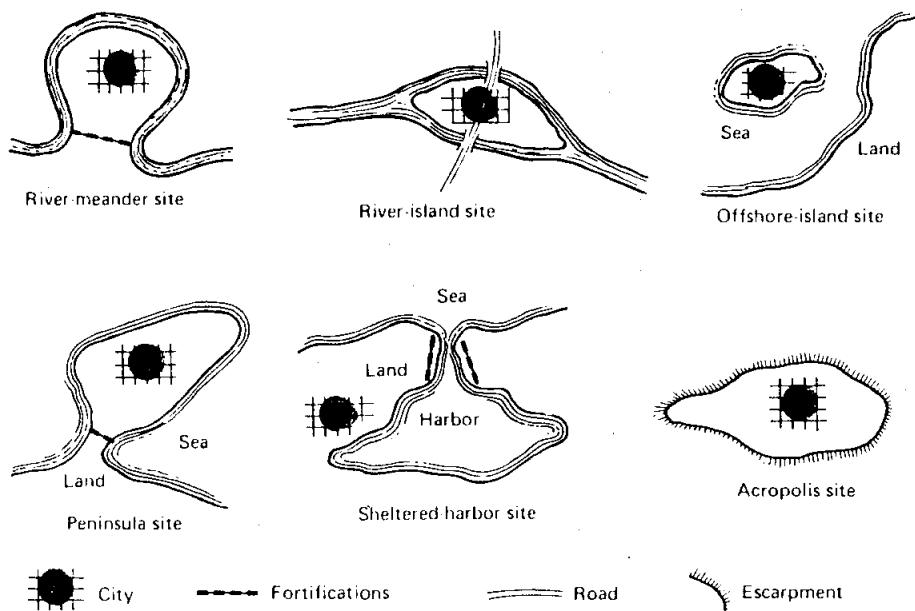
ที่ตั้งมีอยู่หลายแบบ (ภาพที่ 8.10) เช่น ที่ตั้งบริเวณแม่น้ำโค้งตัวอ (river-meander sites) ซึ่งมีเมืองตั้งอยู่ภายในบริเวณโค้งตัวของแม่น้ำ เหลือเพียงคอแคบ ๆ ที่จะไม่มีการป้องกันโดยทางน้ำธรรมชาติ เช่น เมืองเบริน สวิตเซอร์แลนด์ และนิวอร์ลีนส์ ในสหรัฐอเมริกาตั้งอยู่ภายใต้โค้งตัวอ นิวอร์ลีนสมีข้อเสนอว่า เมืองเสี้ยวพระจันทร์ (Crescent City) ซึ่งหมายถึงส่วนโค้งของแม่น้ำมีศิษชิบปีนั่นเอง

ที่มีประโยชน์ยิ่งกว่าคือที่ตั้งแบบเกาะกลางแม่น้ำ (river-island sites) ซึ่งมีลักษณะธรรมชาติผสมกับประโยชน์ด้านการซั่มแม่น้ำได้ง่าย เพราะแม่น้ำถูกแยกเป็น 2 ส่วน ปารีส คือ จากการตั้งต้นฐานขนาดเล็ก ๆ บนเกาะกลางแม่น้ำ เช่น ในท่านองเดียว กันมอนทรีล ก็ตั้งอยู่บนเกาะใหญ่ล้อมรอบด้วยแม่น้ำแซนต์โลเรนซ์ และทางน้ำอื่น ๆ เกาะต่าง ๆ ที่อยู่ริมฝั่ง หรือเกาะในทะเลสาบ ก็มีประโยชน์ด้านการป้องกันคล้ายคลึงกัน เช่น เมกซิโกซิตี้ เริ่มจากแหล่งตั้งต้นฐานของชนพื้นเมืองอินเดียนบนเกาะกลางทะเลสาบ เกนิสเป็นตัวอย่างของเมืองที่สร้างบนเกาะวิมฟังทะเล นิวยอร์กซิตี้ ก็เริ่มจากการเป็นเมืองเล็ก ๆ ของชาวดัตช์บนเกาะแม่น้ำตัน

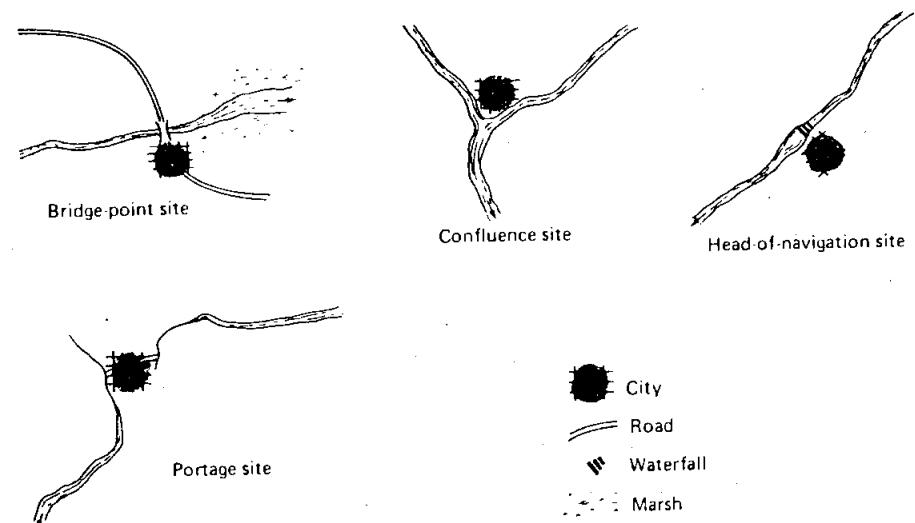
ที่ตั้งบริเวณคาบสมุทร (peninsula sites) ก็มีข้อได้เปรียบเช่นเดียวกับที่ตั้งแบบเกาะ เพราะมีการป้องกันธรรมชาติทางน้ำเกือบล้อมรอบทุกด้าน บอสตันถูกตั้งอยู่บนคาบสมุทรด้วยเหตุนี้ และมีการสร้างรั้วไม้กั้นบริเวณด้านนอกคาบสมุทร บอมเบย์ก็สร้างอยู่บนคาบสมุทรเช่นกัน

ขัตตราอย่างจากการอุกราวนทางทะเล ทำให้เกิดที่ตั้งแบบค่าวป้องกัน (sheltered-harbor sites) เป็นบริเวณตอบรับซึ่งจะตั้งรับศัตรูได้ง่าย เช่น เมืองริวเดจาเนโร โตเกียว และซานแพรอนซิสโก

บริเวณที่สูงก็มีประโยชน์ด้านการป้องกัน เรียกว่า ที่ตั้งแบบอะโครโพลิส (acropolis sites) หมายถึงเมืองสูง แต่เดิมเมืองเกิดขึ้นรอบ ๆ ป้อมบันเนนสูงและขยายออกสู่ที่ต่ำรอบ ๆ ตัวอย่างที่มีจัดกันดี คือ เอเธนส์ นักโบราณคดี คือ คริสต์ และชาล์บูร์ก ในออสเตรีย

ภาพที่ 8.10 ที่ตั้งแบบป้องกันในลักษณะต่าง ๆ โดยใช้น้ำหรือเนินเขาเป็นหลัก

ภาพที่ 8.11 ที่ตั้งของเมืองในลักษณะต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ทางการค้า

ที่ตั้งด้านการค้า

ในบางครั้งการตั้งเมืองมิได้คำนึงถึงการป้องกันเป็นสิ่งแรก ที่ตั้งเมืองอาจถูกเลือกเพราเป็นจุดสำคัญบนเส้นทางการค้า (ภาพที่ 8.11) ซึ่งทำให้เราเห็นอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพได้

ที่พบมากที่ว่าไปคือที่ตั้งบริเวณที่ข้ามแม่น้ำได้สะดวก (river-ford sites) เป็นที่ตั้งซึ่งเส้นทางบกสำคัญจะข้ามแม่น้ำไปได้ (bridge point) ส่วนใหญ่เป็นบริเวณที่แม่น้ำแคบ มีฝั่งมั่นคง หรือแม่น้ำตื้นแต่ห่องน้ำมั่นคง บางครั้งซึ่งเมืองเหล่านี้บังถึงที่ตั้งของเมือง เช่น Frankfurt ในเยอรมนี และ Oxford ในอังกฤษ ที่ตั้งของลอนดอนถูกเลือกเพราเป็นจุดต่ำสุดบนฝั่งแม่น้ำเทมส์ที่ซึ่งสามารถสร้างสะพานลอนดอนข้ามแม่น้ำ เพื่อใช้เป็นเส้นทางการค้าจากเมืองโอดเวอร์ริมฝั่งทะเลสู่ดินแดนตอนใน

ที่ตั้งที่มักจะพบมากอีกประเททหนึ่งคือ **ที่ตั้งบริเวณน้ำصب (confluence sites)** เมืองสามารถตั้งอยู่ ณ บริเวณซึ่งแม่น้ำที่ใช้แล่นเรือได้สองสายไปมาสบกันเพื่อติดต่อการค้าได้สะดวก เช่น พิตต์สเบร์ก ตั้งอยู่บริเวณที่แม่น้ำแอลเกนและไมนากาชีลาในแม่น้ำสบกัน หรือ เชนต์หลุยส์ ตั้งอยู่ใกล้บริเวณแม่น้ำมิสซิสซิปปีในแม่น้ำมิสซูรี

ที่ตั้งจุดเริ่มการเดินเรือ (head of navigation sites) เป็นจุดเริ่มเส้นทางแม่น้ำที่เรือแล่นเข้าออกได้ เป็นจุดที่มีการขนถ่ายสินค้าจากทางบกสู่ทางน้ำหรือกลับกัน เช่น เมืองมินนิแอปอลิส-เชนต์พอล ตั้งอยู่บริเวณน้ำตกของแม่น้ำมิสซิสซิปปี เมืองบาเซิลในสวิตเซอร์แลนด์ ตั้งอยู่บนแม่น้ำไนน์ และเมืองหลุยส์วิลล์ ลาร์รูส์เคนทัค基 ตั้งอยู่บริเวณแก่งแม่น้ำโอไฮโอ

ที่ตั้งการขนถ่ายสินค้า หรือ portage sites คล้ายคลึงกับแบบก่อน คือเป็นที่ที่สินค้าต่าง ๆ จะถูกลำเลียงจากแม่น้ำสายหนึ่งไปสู่แม่น้ำอีกสายหนึ่ง เช่น นาสโก ตั้งอยู่บริเวณที่มีการขนถ่ายสินค้า ซึ่งต้นแม่น้ำของแม่น้ำที่ไหลไปทางเหนือและใต้อยู่ใกล้กัน ชิคาโก อยู่ใกล้เส้นทางขนถ่ายสินค้าสัน ๆ ระหว่างทะเลสาบใหญ่กับที่ราบลุ่มแม่น้ำมิสซิสซิปปี

จากที่ตั้งของเมืองทั้งสองด้านนี้ เรายังคงได้รับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งนอกจากปัจจัยนี้แล้วก็ยังคงมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเลือกที่ตั้งของเมือง ดังนั้น จึงควรแยกให้เห็นระหว่างที่ตั้งเมืองแบบเฉพาะ และที่ตั้งเมืองที่ว่าไปนี้หรือการกระจายทางพื้นที่ของเมือง ที่ตั้งแบบหลังนี้ (หรือจะห่างระหว่างเมืองต่าง ๆ) ไม่เคร่งเกี่ยวกับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม หัวข้อมูลนี้ทางวัฒนธรรมจะช่วยให้เราเข้าใจได้รึว่า ทำไม่มีองค์ต่าง ๆ จึงตั้งอยู่ ณ ที่นั้น

บูรณาการทางวัฒนธรรมในภูมิศาสตร์เมือง

นักภูมิศาสตร์ได้ให้ความสนใจแก่การกระจาย หรือระยะห่างของเมืองและนครต่าง ๆ เพื่อค้นหาปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมืองที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบของเมือง ในการทำเช่นนั้น พวกรเข้าได้สร้างแบบจำลองขึ้นมาอย่างซึ่งรวม ๆ กันเป็นทฤษฎีย่างกลาง

ทฤษฎีย่างกลาง

ศูนย์กลางเมือง (urban center) ส่วนใหญ่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจระดับที่สาม กิจกรรมทางเศรษฐกิจระดับต้น ได้แก่ การเกษตร การทำป่าไม้ และการทำเหมืองแร่ การก่อสร้างและอุตสาหกรรมการผลิตเป็นกิจกรรมระดับที่สอง กิจกรรมระดับที่สามของศูนย์กลางเมือง ได้แก่ การอำนวยความสะดวกแก่การกระจายผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ สุประชากลุ่มที่อาศัยอยู่รอบ ๆ และเพื่อให้บริการทางการเมือง การแพทย์ การศึกษา การขนส่ง และคุณภาพแก่ผู้บริโภค เมืองและนครที่เป็นแหล่งให้กิจกรรมเหล่านี้เรียกว่า ย่านกลาง (central place)

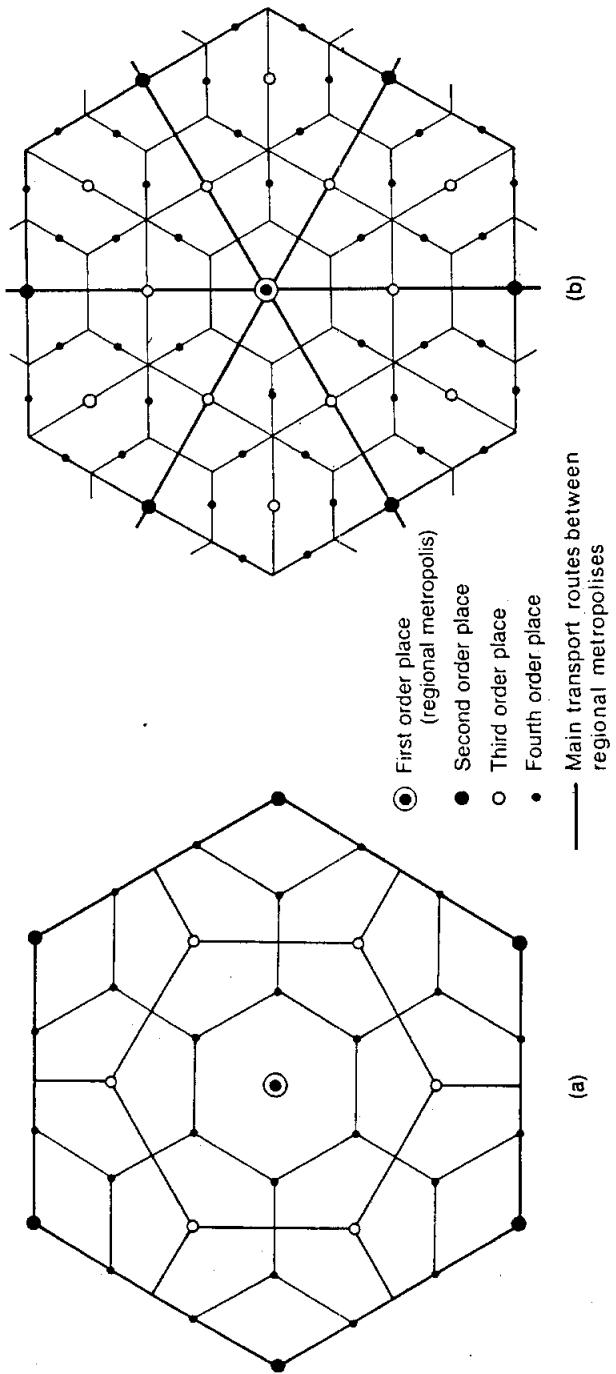
เมื่อต้นทศวรรษ 1930 นักภูมิศาสตร์เยอรมัน ชื่อ วอลเตอร์ คริสตอลเลอร์ (Walter Christaller) ตั้งทฤษฎีย่างกลางขึ้นเป็นอนุกรม และเป็นแบบจำลองที่สร้างเพื่ออธิบายการกระจายทางพื้นที่ของศูนย์กลางเมืองที่มีกิจกรรมระดับที่สาม สิ่งสำคัญคือความจริงที่ว่า สินค้าและบริการที่ต่างกันจะแตกต่างกันด้านพิสัยของสินค้า (range) คือ ระยะทางเฉลี่ยสูงสุดที่คนจะเดินทางไปซื้อสินค้าและบริการ และระดับทรงตัว (threshold) คือ ขนาดของประชากรที่จำเป็นเพื่อให้บริการนั้นเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ เช่น เรายังคงการคุณจำนวนมากเพื่อให้กิจการโรงพยาบาล มหาวิทยาลัย หรือห้างสรรพสินค้า คงดำเนินต่อไปได้ จำนวนคนดังกล่าวจะมากกว่าที่เราจำเป็นต้องมีสำหรับกิจการปั้มน้ำมัน ไปรษณีย์ หรือร้านของชำ ในท่านองเดียวกันผู้บุริโภคยินดีที่จะเดินทางไกลขึ้นเพื่อไปนาแพทายผู้เชี่ยวชาญโครหัวใจ เพื่อโอนที่ดิน หรือเพื่อซื้อรถยนต์ แต่จะไม่ยินดีเดินทางไกลเพื่อซื้อขนมปังแหนหะ เพื่อสังคมหมาย หรือเพื่อดูภาพยนตร์ โดยปกติคนเราจะใช้ความพยายามและเวลาอยู่ที่สุดเท่าที่จะน้อยได้ เพื่อการใช้บริการหรือเพื่อการซื้อของในย่านกลาง แต่พวกรเข้าจะถูกบังคับให้เดินทางไกลมากขึ้นเพื่อใช้บริการซึ่งต้องการตลาดขนาดใหญ่

เนื่องด้วยพิสัยของสินค้าและบริการต่าง ๆ ในย่านกลางมีความแตกต่างกันนี้เอง แหล่งกิจกรรมทางเศรษฐกิจระดับที่สามจึงถูกจัดเป็นลำดับศักดิ์ (hierarchy) สูงต่ำ ย่านกลางบางแห่งมีขนาดเล็กและให้สินค้าและบริการจำกัดเพียงไม่กี่ชนิด ที่สูงสุดของลำดับศักดิ์

ดังกล่าวจะเป็นเมืองใหญ่ของภูมิภาค เป็นศูนย์กลางเมืองที่ใหญ่โตให้บริการทุกอย่าง ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งกลาง และยังมีต้นแคนเบื้องหลังเมืองกว้างขวาง ส่วนตัวสุดในลำดับศักดิ์ จะเป็นตลาดหมู่บ้านเล็ก ๆ และหมู่บ้านข้างทาง ซึ่งอาจไม่มีอะไรเหล่านอกจากที่ทำการไปรษณีย์ บันน้ำมัน และร้านกาแฟ ลำดับระหว่างสูงสุดไปถึงตัวสุดนั้นเป็นย่านกลางที่สำคัญมากน้อยลด หลั่นกันไป ที่มีลำดับศักดิ์สูงขึ้นก็จะมีสินค้าและบริการซึ่งย่านต่ำกว่ามีอยู่ และมีสินค้าและ บริการเพิ่มอีก 1-2 ชั้นดิ ย่านกลางในลำดับศักดิ์ต่ำมีจำนวนมากกว่าลำดับศักดิ์สูง ๆ เมือง ใหญ่ของภูมิภาคแห่งหนึ่งอาจมีย่านกลางเล็ก ๆ นับพันอยู่ในเขตตลาดของตน ขนาดของเขต ตลาดดูได้จากพิสัยของสินค้าและบริการที่ย่านนั้นให้

เมื่อมีลำดับศักดิ์ของย่านกลางนี้แล้ว คริสตออลเลอร์กิพยาภานาอิทธิพลของ ปัจจัย 3 อย่างต่อการกระจายของกิจกรรมระดับที่สาม ซึ่งของเขากล่าวประสบความสำเร็จโดยการ สร้างแบบจำลอง แบบจำลองแบบแรกหากิจธิพลดของตลาดและพิสัยของสินค้าที่มีต่อการ กระจายของเมือง เพื่อให้แบบจำลองง่ายขึ้นเขากล่าว มุติว่า ภูมิประเทศ ดิน และปัจจัยสิ่งแวด- ล้อมทางกายภาพอย่างอื่น ๆ เป็นแบบเดียวกันทั่วทั่วที่ และสมมุติว่า มีการขนส่งทั่วถึง และทุก ภูมิภาคจะได้รับสินค้าและบริการจากย่านกลางจำนวนต่ำสุดจำนวนหนึ่ง สำหรับแบบจำลอง ดังกล่าวรูปแบบของเขตตลาดเป็นวงกลมล้อมรอบพิสัยของสินค้าและบริการ มีเมืองตั้งอยู่ตรง กลางของวงกลม อย่างไรก็ตาม เมื่อย่านกลางที่อยู่ในลำดับศักดิ์เดียวกันมาอยู่ใกล้กัน รูปกลม นั้นจะกลายเป็นหกเหลี่ยม (ภาพที่ 8.12a) สำหรับและพิสัยของสินค้าเป็นปัจจัยสาเหตุเพียง อย่างเดียวแล้ว การกระจายของเมืองและครการทำให้เกิดรูปแบบหกเหลี่ยมประสานกันเป็น โครงสร้าง โดยที่แต่ละหนึ่งมีย่านกลางเป็นศูนย์กลาง

ต่อมาคริสตออลเลอร์สร้างแบบจำลองที่ 2 ขึ้น ในแบบจำลองนี้ เขากล่าวว่า ภูมิพยาภานา อิทธิพลของการขนส่งต่อระยะห่างของย่านกลาง เขาไม่ได้สมมุติว่าการขนส่งมีอยู่ทั่วไปและมี อยู่ทุกแห่งอีกด้วย แต่เขาถือสมมุติว่าใช้ค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดในการสร้างและบำรุงรักษาความ สะอาดด้านการขนส่ง แต่ให้สนใจความต้องการด้านการขนส่งได้มากที่สุด ดังนั้น จะต้องมี ย่านกลางลำดับศักดิ์สูง ๆ ให้มากที่สุดมาอยู่บนเส้นทางระหว่างย่านกลางสำคัญ ๆ (ภาพที่ 8.12b) ปัจจัยการขนส่งทำให้เกิดรูปแบบย่านกลางที่แตกต่างไปจากรูปแบบที่เกิดจากปัจจัย ตลาด ทั้งนี้ ก็เพราะเส้นทางตรงระหว่างเมืองใหญ่ของภูมิภาคใกล้เคียงจะไม่ผ่านย่านกลางของ ลำดับศักดิ์ต่ำสุดด้วย ทำให้ย่านกลางยังคงตั้งตระหง่าน ถูกดึงจากดูดมารของเขตตลาดหกเหลี่ยมสู ตรงกลางเพื่อให้ตั้งอยู่บนเส้นทางตรงระหว่างเมืองใหญ่ของภูมิภาคใกล้เคียง

ภาพที่ 8.12 ศูนย์กลางเศรษฐกิจขนาดนาคราดต่าง ๆ ซึ่งก่อสร้างโดยอยู่ในลักษณะทางการสื่อสารทางเดินทาง
เพื่อคำนึงถึงประสิทธิภาพของโครงสร้าง
สังคมและขนาดภูมิศาสตร์ทางเศรษฐกิจและศักยภาพเชิงพาณิชย์ของเมืองที่อยู่ห่างไกลกันกว่าเดิม

คริสตออลเลอร์เห็นว่าปัจจัยตลาดจะเป็นปัจจัยสำคัญกว่าในประเทศเศรษฐกิจ
กรรรมที่ซึ่งสินค้ามักจะไม่ถูกสงไปทั่วภูมิภาคหนึ่ง และเห็นว่า ปัจจัยการขนส่งจะมีอิทธิพลมาก
กว่าในประเทศอุตสาหกรรมที่มีคนดังถึงฐานอย่างหนาแน่น ที่ซึ่งมีผู้คนจำนวนมากกว่า และมี
ความต้องการการขนส่งระยะไกลมากกว่า

แบบจำลองที่ 3 ของคริสตออลเลอร์หาอิทธิพลของการเมืองชนิดหนึ่ง นั้นคือ
อิทธิพลของแนวพรมแดนทางการเมืองที่มีต่อการกระจายของย่านกลาง คริสตออลเลอร์พบว่า
แนวพรมแดนทางการเมืองโดยเฉพาะในประเทศอิสระ จะเป็นเขตตลาดหลักให้มารอบย่านกลาง
ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการเมือง เข้ายังพบอีกว่า แนวพรมแดนเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะแยกออกจาก
จากกันและทำให้การเคลื่อนไหวยังสินค้าและบริการซึ่งกันและกัน แนวพรมแดนเช่นนี้ตัดผ่านเขต
ตลาดของย่านกลางหลายแห่งที่อยู่ในลำดับศักริ่ต่างกันกว่าเมืองใหญ่ของภูมิภาค ย่านกลางใน
บริเวณแนวพรมแดนนี้สูญเสียลำดับและขนาด เพราะเขตตลาดถูกแบ่งออกเป็นสองเขตทางการ
เมือง เมืองพรมแดนจึงแคระแคร้น และย่านกลางสำคัญ ๆ ถูกผลักออกไปจากแนวพรมแดน ทำ
ให้รูปแบบบทหลักเปลี่ยนไป

เห็นได้ชัดว่า ปัจจัยหลักอย่างมีอิทธิพลต่อการกระจายทางที่นี่ท่องย่านกลาง
เขตตลาด การขนส่ง และเส้นเขตแดนทางการเมือง เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ดังที่แสดงไว้ใน
แบบจำลองทั้งสามแบบ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพถูกสมมุติให้เหมือนกันหมด ซึ่งความจริงไม่
เป็นเช่นนั้น การกระจายจริง ๆ ของย่านกลางต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าปัจจัยเหล่านี้มีความสำคัญ
เพียงใด

สรุป

เมืองในสมัยแรก ๆ เกิดขึ้นเมื่อเทคโนโลยีใหม่ ๆ โดยเฉพาะด้านการเพาะปลูก
และเลี้ยงสัตว์ช่วยให้ประชากร เศรษฐกิจ และอาชญากรรมกันอยู่ในที่เฉพาะแห่ง การเปลี่ยน
จากชีวิตแบบหมู่บ้านมาสู่ชีวิตแบบเมืองนั้นต้องมีการจัดระบบสังคมใหม่ มีการแบ่งแรงงานออก
เป็นหลายประเภท และมีการแบ่งชั้นทางสังคมเพิ่มขึ้น ลักษณะเหล่านี้ยังคงแยกเห็นได้ระหว่าง
ชีวิตชนบทและเมือง เมืองในระยะแรกเกิดขึ้นเฉพาะบางพื้นที่ก็ตาม ในปัจจุบันชีวิตเมืองได้
กระจายออกกว้างขวางทั่วโลก และเราจะมีเมืองมากขึ้นในอีกไม่กี่สิบปีข้างหน้า ดังนั้น การเข้า
ใจเมือง และปัญหาของเมืองจึงสำคัญยิ่งต่อการเข้าใจวัฒนธรรมของมนุษย์

ปัญหาหลายอย่างที่เมืองทางตะวันตกประสบอยู่ในปัจจุบันเป็นภาพสะท้อนของเสียงที่ไม่ได้แก้ไขมาแต่อดีต เช่น ปัญหาการขนส่ง และบ้านเรือนในยุโรป เรายังคงย้อนศึกษาภูมิทัศน์เมืองสมัยก่อตั้ง เพราะเมื่อก่อนนั้นจะเกิดเมื่อ 500 ปีมาแล้วก็ตาม ถนนแคบ ๆ และสภาพบ้านเรือนแออัดของสมัยนั้นยังคงปรากฏอยู่ตามเมืองศูนย์กลางของยุโรป การแก้ไขปัญหาปัจจุบันจำเป็นต้องเข้าใจความเป็นมาในอดีตด้วย

เมืองในอดีกานี้มีปัญหานี้เช่นกัน สภาพแวดล้อมเมืองส่วนมากเกิดขึ้นระหว่าง 200 ปีที่แล้วเนื่องจากความเป็นอุตสาหกรรม เมื่อจะเป็นเมืองใหม่ยังมีปัญหาเช่นกัน เช่น ปัญหาการใช้ที่ดิน ที่อยู่อาศัย การขนส่ง และบริการทางสังคม ซึ่งสามารถย้อนดูการเกิดปัญหาได้ในศตวรรษก่อน และควรพยายามเข้าใจปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้ก่อนที่จะหาทางแก้ไขซึ่งอาจมีผลกระทบกับสภาพปัญหาที่แท้จริง

ในทางตรงข้าม ปัญหานี้ของเมืองที่ไม่ใช่ตะวันตก ส่วนมากเป็นปัญหาที่เกิดในศตวรรษนี้ เมืองต่าง ๆ กำลังขยายมาก เพราะมีผู้อพยพมายังมาทุกวันเพื่อหาที่อยู่ งาน และการศึกษา แต่งานมักจะมีน้อย ดังนั้น ค่าครากราชว่างงานจึงมักสูงกว่าร้อยละ 25 ในบางเมืองมีปัญหาที่อยู่อาศัย คือ ประชากรชาว 1 ใน 3 อาศัยอยู่ในสัม

อนาคตของเมืองต่าง ๆ ของโลกยังไม่แน่นอน กวณหมายผังเมืองอันเข้มงวดของรัฐบาลอาจช่วยบรรเทาปัญหานี้ในปัจจุบันได้หลายอย่าง แต่ความหวังระยะยาวคือลดการเพิ่มของประชากรลดลง และเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจขึ้น สิ่งนี้จะเป็นไปได้หรือไม่นั้นต้องรอตูกันต่อไป

คำถามท้ายบท

อัตโนมัติ

- อธิบายแบบจำลองของการพัฒนาจากนู่่บ้านไปเป็นเมืองมา 2 แบบ
- นักภูมิศาสตร์มีหลักการศึกษาวิวัฒนาการของเมืองตะวันตกอย่างไรบ้าง อธิบาย
- การเลือกที่ตั้งของเมืองเพื่อประโยชน์ด้านการค้า สามารถเลือกลักษณะใดได้บ้าง
- อธิบายและเปรียบเทียบลักษณะของเมืองดังเดิม และเมืองอาณาจักร

ปรนัย

- ชีวภาพเดล เป็นลักษณะของเมืองในยุคใด
 - กรีก
 - เมโซโปเตเมีย
 - โรมัน
 - เจอแอนซของส์
- แบบจำลองของการเปลี่ยนจากนู่่บ้านเป็นเมืองโดยใช้เทคโนโลยี หรือ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ เรียกว่าอย่างไร
 - hydraulic civilization
 - innovation
 - environment
 - coercion and warfare
- ข้อใดไม่ถูกต้องเมื่อกล่าวถึงนิเวศวิทยาที่ตั้งของเมือง
 - ชื่อเมือง Oxford สะท้อนให้เห็นว่าเมืองตั้งอยู่บริเวณที่ข้ามแม่น้ำได้
 - site ของเอเธนส์คืออยู่บนเนินเขาด้านข้างลาดชัน
 - ที่ตั้งทางกายภาพ และทำเลสัมพันธ์อาจเปลี่ยนแปลงได้
 - มองสโกรีที่ตั้งทางการค้าอยู่บริเวณแม่น้ำสองสายมาสบกัน
- สิ่งใดจะพบอยู่บริเวณตะวันออกโพลีสของเมืองกรีก
 - ตลาด
 - สถานศึกษา
 - ที่อยู่อาศัยของผู้ปกครอง
 - สนามกีฬา
- ข้อความเกี่ยวกับเมืองต่อไปนี้ข้อใดไม่ถูกต้อง
 - มนัสโลไปลิสพบอยู่ทางตะวันออกของหนองรูปเมริกา
 - ผลิตผลส่วนเกินและระบบขนสัมภาระทางสังคมจำเป็นสำหรับการเกิดเมือง
 - การตัดถนนสายกว้างเป็นลักษณะของเมืองกรีก
 - เอกชนครัวเป็นสิ่งที่พบอยู่ในประเทศที่มีความเป็นเมืองต่ำ

6. เธออาจจะสังเกตว่าเมืองไดสร้างขึ้นในสมัยโรมันโดยคุณก้าวลงท้ายชื่อนี้เมืองว่าอะไร
1. insula 2. agora 3. burg 4. chester
7. ลักษณะถนนแคบโค้งไปมาก กว้างไม่เกิน 4.5 เมตร ที่ยังคงเห็นอยู่ในบางเมืองของยุโรป
และเป็นอุปสรรคต่อการสัญจรโดยรถยนต์ เป็นสิ่งที่หลงเหลือมาจากสมัยได
1. สมัยกลาง 2. สมัยกรีก
3. สมัยเรอแนนซ์ 4. สมัยอาณานิคม
8. ซึ่งไดเป็นกำแพงสัมพันธ์ของกรุงเทพฯ
1. ตั้งอยู่บริเวณแม่น้ำโค้งตัวด 2. ตั้งอยู่บนที่ราบดินตะกอนชายฝั่ง
3. มีดินเหนียวแก้การเพาะปลูก 4. เป็นชุมทางการขนส่ง